

Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland

Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland
Meeuwenlaan 4
8011 BZ Zwolle

Ingeschreven in het Handelsregister van
de Kamer van Koophandel onder nummer 05070105

Verslag over het boekjaar 1-1-2016 t/m 31-12-2016

Inhoud

	Pagina
Karakteristieken van het pensioenfonds	
Profiel	5
Pensioenregeling	6
Bestuur en organisatie	
Personalia	9
Meerjarenoverzicht	11
Bestuursverslag	
Algemeen	13
Risicoparagraaf	18
Uitvoeringskosten	22
Communicatie en overleg	25
Financiële ontwikkelingen	27
Beleggingen	35
Actuariële paragraaf	41
Externe contacten	46
Verslag van het verantwoordingsorgaan	
Reactie van het bestuur op het oordeel 2016 van het Verantwoordingsorgaan	50
Verslag van de Visitatiecommissie	
Samenvatting (voor het jaarverslag)	51
Reactie van het bestuur op het visitatierapport 2016	52
Jaarrekening	
Balans per 31 december	54
Staat van baten en lasten	56
Kasstroomoverzicht	58
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	59
Toelichting op de balans per 31 december	64
Gebeurtenissen na balansdatum	70
Toelichting op de staat van baten en lasten	71
Resultaatbestemming	76
Risicoparagraaf	77

Pagina**Overige gegevens**

Actuariële verklaring	86
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	88

Bijlagen

Begrippenlijst	93
----------------	----

Karakteristieken van het pensioenfonds

Profiel

Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland (hierna te noemen: het Fonds), statutair gevestigd te Zwolle, is opgericht per 1 januari 2002 en ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 05070105. De statuten zijn de laatste keer gewijzigd op 1 juli 2014.

Het Fonds is een ondernemingspensioenfonds en is per 31-12-2016 de uitvoerder van de pensioenovereenkomst van de werknemers van

- Abbott B.V.,
- Abbott Laboratories B.V.,
- Abbott Laboratories Finance B.V.,
- Abbott Logistics B.V.,
- Abbott Vascular Netherlands B.V.,
- APO Netherlands A.G.,
- Abbott Healthcare B.V.,
- Abbott Healthcare Products B.V.,
- Abbott Biologicals B.V.,
- AMO Netherlands B.V.,
- Abbott Informatics Netherlands B.V.,
- AMO Groningen B.V.
- BGP Products B.V.

Een aangesloten werkgever vraagt het deelnemerschap aan voor alle personen waarmee hij een pensioenovereenkomst sluit, tenzij in de arbeidsovereenkomst anders is bepaald. Het bestuur van het Fonds is verplicht de desbetreffende personen als deelnemer toe te laten.

Doel, missie, visie en strategie van het Fonds

Het algemene uitgangspunt van het te voeren beleid is de verplichtingen die voortvloeien uit de pensioenregelingen onder een breed scala van omstandigheden na te komen en de risico's uit de pensioenregelingen af te dekken. De nakoming van de verplichtingen en het afdekken van risico's geschiedt tegen zo laag mogelijke, maar stabiele premies en uitvoeringskosten.

Primaire doelstelling

Het Fonds stelt zich als hoofddoel het nakomen van haar pensioenverplichtingen, daarbij in aanmerking nemend dat deze verplichtingen nominaal zijn en er geen sprake is van een toeslag(ambitie), met uitzondering van het partnerpensioen en het wezenpensioen ingaande voor de pensioenrichtdatum.

Secundaire doelstellingen

- Korte termijn doelstelling is het realiseren van een bepaalde buffer om de kans op bijstorten te verkleinen en voldoende zekerheid in te bouwen om tot een financieel stabiel Fonds te komen.
- Lange termijn doelstelling is een hoge en stabiele dekingsgraad tot een niveau waarop sprake kan zijn van premiekorting.

Dit is zowel in het belang van de sponsor (lage en stabiele premie, betaalbaar houden van de pensioenregeling) als in het belang van de deelnemer.

Er wordt dus gestreefd naar premie- optimalisatie en stabiliteit.

Tegelijkertijd wil het bestuur geen risico lopen op de uitkering van de nominale verplichtingen.

De strategische rente-afdekking is vormgegeven volgens een dynamisch renteafdeckingsbeleid waarbij gestuurd wordt op een renteafdekking in een marktwaardeomgeving. Rondom de strategische weging is een bandbreedte vastgesteld. Er zijn 'triggers' ingebouwd. Afhankelijk van marktomstandigheden kan gekozen worden voor een lager renteafdeckingsregime. Ultimo 2016 is de strategische renteafdekking verlaagd van 80% naar 60% (2015: 80%). Het pensioenfonds bevindt zich vanaf dat moment in het laagste regime, waarin 60% renterisico op de verplichtingen in marktrente termen wordt afgedekt. De opbouw van het surplus komt vanuit de rendementsportefeuille.

Tertiair doel

Tenslotte is de doelstelling van het Fonds om in de vaststelling en uitvoering van het beleid FTK-compliant te zijn en een adequaat risicomanagement te voeren.

Het bestuur kan melden dat in 2016 alle pensioenverplichtingen zijn nagekomen door het Fonds. Een bijstorting van de werkgever was in 2016 niet aan de orde. In dit jaarverslag wordt nader ingegaan op de realisatie van de doelstellingen.

Pensioenregeling

De pensioenregeling, die is vastgelegd in een pensioenreglement, bestaat uit de volgende delen:

Basis Module

De Basis Module bestaat uit de eindloonregeling.

De Basis Module geeft de (gewezen) deelnemers aanspraken op:

- ouderdomspensioen met ingangleeftijd 67 jaar;
- opbouw tot een maximum pensioengevend jaarsalaris van € 59.522 (1 april 2016);
- wijziging van de pensioengrondslag per 1 april van ieder jaar;
- partnerpensioen ten behoeve van de partner;
- wezenpensioen ten behoeve van de kinderen van de (gewezen) deelnemer;
- premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Het deelnemerschap vangt aan op de datum van indiensttreding door de werknemer bij een van de aangesloten werkgevers en eindigt uiterlijk op de ingangsdatum van het ouderdomspensioen ofwel de 67-jarige leeftijd.

Deze module wordt, voor wat betreft het overlijdensrisico en de vrijstelling van premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid, door het Fonds (her)verzekerd bij Centraal Beheer Achmea (tot 1 januari 2017).

De werkgever Abbott heeft samen met de vakorganisaties en ondernemingsraden besloten voor de Basis Module een eindloonregeling te handhaven, maar wel zonder indexatie van de ingegane pensioenen en de aanspraken van gewezen deelnemers. Bij een eindloonregeling wordt het pensioen gebaseerd op je laatst verdiende salaris voordat een werknemer met pensioen gaat. Omdat de verwachting is dat er bij een eindloonregeling bij aanvang van het pensioen een aanzienlijk hogere pensioenuitkering

zal zijn dan bij een middelloonregeling, wordt het pensioen na pensionering niet meer aangepast aan de ontwikkeling van de consumentenprijzen.

De pensioenregeling van Abbott kent een uitzondering waarbij het pensioen wel geïndexeerd wordt. Bij overlijden in actieve dienst voor de pensioenrichtleeftijd wordt het partner- en/of wezenpensioen in de Basis Module en de Beschikbare Premie Module jaarlijks verhoogd met 3% tot de deelnemer de 67-jarige leeftijd zou hebben bereikt.

Beschikbare Premie Module

De Beschikbare Premie Module is met ingang van 1 januari 2006 ingevoerd en geeft de (gewezen) deelnemers aanspraak op een beschikbare premie boven de salariscgrens van € 59.522 (1 april 2016) tot het maximum pensioengevend salaris van € 101.519 (april 2016). Deze module wordt, voor wat betreft het overlijdensrisico en de vrijstelling van premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid, door het Fonds (her)verzekerd bij Centraal Beheer Achmea (tot 1 januari 2017).

De beschikbare premie wordt vastgesteld door een leeftijdsafhankelijk percentage te berekenen over de pensioengrondslag, die gelijk is aan het pensioengevend salaris boven de salariscgrens uit de Basis Module. Het leeftijdsafhankelijke percentage wordt bepaald volgens een staffel. De opbouw vindt plaats door middel van een storting van premies op een aparte beleggingsrekening, die door het Fonds en op naam van de deelnemer wordt geopend bij NN Investment Partners B.V. De beschikbare premies worden inclusief het behaalde rendement door de deelnemer bij een verzekeraar op de pensioendatum aangewend voor de aankoop van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen.

Vrijwillige Bijspaar Module

De Vrijwillige Bijspaar Module is een premieovereenkomst die met ingang van 1 januari 2006 is ingevoerd. Als deelnemers aan deze module worden aangemerkt de werknemers die op of na 1 januari 2006 in dienst zijn getreden bij een werkgever en deelnemen in de pensioenregeling of die deelnemer waren in de op 31 december 2005 geldende pensioenregeling.

Vanaf 1 januari 2015 is er geen mogelijkheid meer om aanvullende stortingen te doen. De kapitalen die tot 1 januari 2015 zijn "gespaard" blijven belegd.

Nettopensioenregeling

Vanaf 1 januari 2015 is er tot een pensioengevend salaris van € 101.519 (bedrag 1 april 2016) fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw mogelijk. Boven dat bedrag is er de mogelijkheid dat de werkgever een nettopensioenregeling inricht. De nettopensioenregeling voor het gedeelte van de spaarfaciliteit wordt eveneens uitgevoerd door het Fonds. Het partner- en wezenpensioen in deze nettopensioenregeling wordt niet door het Fonds uitgevoerd. De werkgever sluit separaat verzekeringen voor het partner- en wezenpensioen.

De beschikbare premie wordt vastgesteld door een leeftijdsafhankelijk percentage te berekenen over de pensioengrondslag, die gelijk is aan het pensioengevend salaris boven de salariscgrens uit de Beschikbare Premie Module. Deze beschikbare premie houdt de werkgever in op het netto salaris van de deelnemer en is derhalve geheel voor rekening van de deelnemer. De opbouw vindt plaats door middel van een storting van premies op een aparte beleggingsrekening, die door het Fonds en op naam van de deelnemer wordt geopend bij NN Investment Partners B.V. De beschikbare premies worden inclusief het behaalde rendement door de deelnemer bij een verzekeraar op de pensioendatum aangewend voor de aankoop van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen.

De pensioenregelingen van het Fonds zijn vastgelegd in pensioenreglementen.

Verzekerdenbestand

(Aantallen)

	Actieve deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioen- gerechtigden	Totaal
Stand per 31 december 2015	1.743	771	106	2.620
Mutaties door:				
in diensttrekkingen	133	0	0	133
Ontslag met premievrije aanspraak	-192	192	0	0
Waardeoverdracht	0	-21	0	-21
Ingang pensioen	-7	-14	29	8
Overlijden	-2	-1	-3	-6
Afkoop	0	-1	0	-1
Andere oorzaken	2	-2	-3	-3
Mutaties per saldo	-66	153	23	110
Stand per 31 december 2016	1.677	924	129	2.730

	2016	2015
Specificatie pensioengerechtigden		
Ouderdompensioen	90	73
Nabestaandenpensioen	26	20
Wezenpensioen	13	13
Totaal	129	106

De Actieve deelnemers bevatten 27 deelnemers met (gedeeltelijke) premievrijstelling

Bestuur en organisatie

Personalia

De samenstelling van het bestuur was in 2016 als volgt:

J.M. Negro, voorzitter	(werkgeverslid)
C.M.A. Merison, secretaris en vice voorzitter	(lid namens pensioengerechtigden)
B.C. Broecks, penningmeester	(werkgeverslid)
R. Voorhaar	(werknemerslid)
E. H. Dijkstra	(werkgeverslid)
J.G. Stegeman	(toehoorder namens werknemers, werknemerslid van 25 januari 2016 tot 1 juni 2017)

Afgezien van hun werkzaamheden voor de werkgever voeren de werkgeversleden en de werknemersleden geen nevenfuncties uit. Het lid namens pensioengerechtigden voert geen nevenfuncties uit.

samenstelling bestuur naar leeftijdsgroep per 31 december 2016

Leeftijdsgroep	Aantal leden
<25	–
25-35	–
35-45	2
45-55	2
55-65	1
>65	1

De samenstelling van de overige overleg- c.q. adviesorganen was in 2016 als volgt:

Beleggingscommissie

J.M. Negro	
B.C. Broecks	
R. Voorhaar	
Mevrouw L. Luyten	(adviseur Mercer Investment Consulting)
H.F.P. van Capelleveen	(adviseur Cardano)
Mevrouw Y. Hellegers	(Montae Bestuurscentrum)

Communicatiecommissie

C.M.A. Merison
J.G. Stegeman
Mevrouw G. Slot (Montae Bestuurscentrum)

Risicomangementcommissie:

C.M.A. Merison
E.H. Dijkstra
R. Voorhaar
Mevrouw Y. Hellegers (Montae Bestuurscentrum)

Verantwoordingsorgaan

Mevrouw E. Minnesma (namens de werkgever)
Mevrouw D.C. Groen (voorzitter, namens deelnemers)
De heer G.F.M. Holtmaat (secretaris, namens deelnemers)
De heer H.T.E. Kemperman (namens deelnemers)
De heer M.J.P.R. Raven (namens deelnemers)
Mevrouw A.M. Cronenberg (namens deelnemers)
De heer F. Naron (namens deelnemers)
De heer J. Zandstra (namens pensioengerechtigden)

samenstelling VO naar leeftijdsgroep per 31 december 2016

Leeftijdsgroep	Aantal leden
<25	–
25-35	–
35-45	3
45-55	3
55-65	1
>65	1

De adviserend actuaire van het Fonds is de heer M. de Wit AAG, werkzaam bij Mercer Nederland B.V.

De certificerend actuaire is de heer Ir. M.J.M. Pernot AAG van Aon Hewitt Nederland cv.

De accountant van het Fonds is de heer drs. C. Hartevelde RA, werkzaam bij Mazars Paardekooper Hoffman Accountants N.V.

De werkzaamheden van de compliance officer worden uitgevoerd door R. Mensch van GBA accountants.

De bestuursondersteuning wordt verzorgd door Montae Bestuurscentrum B.V.

De administratie is uitbesteed aan AZL N.V. en voor de beleggingen in de BPM, VBM regeling en nettopensioenregeling aan NN Investment Partners B.V. in het product Mijn Pensioen.

Als vermogensbeheerder is tot 1 juli 2016 aangesteld BNP Paribas Investment Partners N.V. Vanaf 1 juli 2016 is F&C Netherlands B.V. (handelend onder de naam BMO Global Asset Management) aangesteld als vermogensbeheerder.

Meerjarenoverzicht

	2016	2015	2014	2013	2012
Aantallen					
Actieve deelnemers	1.677	1.743	1.726	1.978	1.919
Gewezen deelnemers	924	771	1.166	680	577
Pensioengerechtigden	129	106	109	91	81
Overigen					
Totaal	2.730	2.620	3.001	2.749	2.577
Financiële gegevens (in duizenden euro)					
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Belegd vermogen	308.335	251.609	287.701	196.286	188.935
Beleggingsopbrengsten	36.240	-9.567	75.252	-13.197	21.514
Rendement op basis van total return	14,2%	-2,6%	36,0%	-6,2%	12,9%
Beleggingen voor risico deelnemers					
Belegd vermogen	30.781	26.902	25.503	19.483	15.931
Beleggingsopbrengsten	2.242	-180	3.437	698	1.505
Rendement op basis van total return	8,1%	-0,7%	16,9%	5,3%	5,5%
Reserves					
Algemene reserve	30.168	14.152	50.165	22.686	27.558
Totaal reserves	30.168	14.152	50.165	22.686	27.558
Technische voorzieningen					
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	290.521	245.467	244.107	175.090	165.473
Overige technische voorzieningen	2.760	2.543	2.493	2.463	2.318
Totaal technische voorzieningen	293.281	248.010	246.600	177.553	167.791

	2016	2015	2014	2013	2012
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers					
Beschikbare Premie Module en Vrijwillige Bijspaar Module	30.781	26.902	25.503	19.483	15.931
	30.781	26.902	25.503	19.483	15.931
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers					
Reguliere premie	24.180	21.444	19.901	22.892	21.628
Incidentele premies	124	14	2.378	30	4.216
	24.304	21.458	22.279	22.922	25.844
in % van de loonsom ¹⁾	29,7%	25,9%	24,7%	25,1%	24,9%
Bijdragen voor risico deelnemers	2.130	2.031	2.958	3.078	2.823
Pensioenuitkeringen	1.914	1.980	1.861	1.818	1.794
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten					
Totaal	1.154	1.315	1.188	1.266	1.223
Per deelnemer in euro (Actieven en Pensioengerechtigden)	639	711	647	612	612
Dekkingsgraad					
Aanwezige dekkingsgraad ²⁾	109,3%	105,1%	120,3%	112,8%	116,4%
Beleidsdekkingsgraad	103,8%	108,8%	117,1%		
Minimaal Vereiste dekkingsgraad	104,0%	104,0%	104,5%	104,6%	104,6%
Vereiste dekkingsgraad	116,6%	117,2%	108,3%	108,4%	107,5%
Reële dekkingsgraad 3)	85,3%	88,9%			

1) Het percentage is als volgt berekend: Reguliere premie / salarissom van de basisregeling (inclusief oude regeling)

2) De dekkingsgraad is als volgt berekend: (Totaal Reserves + Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds + Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers) / Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds + Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers maal 100%. De dekkingsgraad 2012 tot en met 2014 is inclusief het effect van de rentemiddeling en de UFR.

3) De Reële dekkingsgraad is voor het fonds niet erg van belang omdat het fonds een eindloonregeling zonder indexatie uitvoert.

Bestuursverslag

Het bestuur heeft in 2016 vier bestuursvergaderingen gehad, waarin met name over strategische zaken is gesproken. Daarnaast zijn er vier conference calls geweest waarin de dagelijkse gang van zaken van het Fonds is besproken en waarin ook besluitvorming heeft plaatsgevonden.

In de bestuursvergaderingen werd onder meer gesproken over:

- strategisch beleid 2016;
- communicatiebeleid;
- beleggingsbeleid;
- updaten van de fondsdocumenten
- onderzoek om te komen tot een nieuw contract inzake het voeren van de administratie
- evaluatie governance software
- risicomanagement;
- parameters en flexibiliseringsfactoren 2016;
- actuariële en bedrijfstechnische nota en pensioenreglement;
- financiële positie;
- bestuurssamenstelling en rolverdeling;
- afhandelen van de collectieve waardeoverdracht van de pensioenaanspraken uit de BasisModule voor de AbbVie werknemers en het opstarten voor deze werknemers van een collectieve waardeoverdracht voor de Beschikbare Premie Module en Vrijwillige Bijspaar Module;
- Jaarwerk 2015;
- Verdere implementatie risicohouding;
- Transitie vermogensbeheer;
- Selectietraject herverzekeraar;
- Actualisatie prognosetafel en ervaringssterfte
- Uitvoering nettopensioenregeling.

Bedragen in het bestuursverslag zijn in duizenden euro's tenzij anders vermeld.

Algemeen

Samenstelling van het bestuur

Per 1 januari 2016 bestaat het bestuur uit vijf leden. De heer Negro fungeert in 2016 als voorzitter. Samen met de heer Merison (secretaris van het Fonds) vormt hij het dagelijks bestuur. De heer Broecks is penningmeester. De overige bestuursleden zijn de heer Voorhaar en de heer Dijkstra. De heer Stegeman is per 25 januari 2016 benoemd als bestuurslid. Vanaf 25 januari 2016 bestaat het bestuur weer uit zes leden. Dit komt overeen met het maximale aantal bestuursleden zoals dit omschreven is in de statuten van het Fonds.

Het bestuur heeft een diversiteitsbeleid vastgesteld. Dit beleid is gericht op minimaal 1 man en 1 vrouw in het bestuur waarvan minimaal 1 lid ouder is dan 40 jaar en 1 lid jonger is dan 40 jaar. Op het moment zijn er twee bestuursleden jonger dan 40 jaar, maar heeft geen vrouw zitting in het bestuur. Er ontstaat per 1 januari 2017 een vacature omdat de heer Broecks heeft aangegeven niet voor een herbenoeming in aanmerking te willen komen. In het kader van diversiteit heeft het bestuur aan de voordragende partijen verzocht om zo mogelijk een vrouw voor te dragen. Dit heeft geresulteerd in de voordracht van mevrouw D.C. Groen, die tot 1 januari 2017 voorzitter van het verantwoordingsorgaan was. De verwachting is dat in 2017 mevrouw D.C. Groen zal toetreden tot het bestuur.

Momenteel wordt dus gedeeltelijk aan het diversiteitsbeleid voldaan en voor 2017 is de verwachting dat volledig wordt voldaan aan het diversiteitsbeleid. Een keer in de drie jaar vindt een evaluatie plaats van dit beleid. Bij het zoeken naar nieuwe bestuurskandidaten wordt aandacht geschonken aan dit beleid, waarbij kennis en kunde altijd prevaleren.

Voor het verantwoordingsorgaan geldt hetzelfde beleid. In het verantwoordingsorgaan hebben in 2016 op dit moment drie vrouwen zitting en zijn er drie leden 40 jaar of jonger.

Zelfevaluatie functioneren bestuur

Eind 2015 heeft het bestuur een zelfevaluatie gehouden met een externe partij. Het bestuur heeft conform afspraak medio 2016 de afgesproken verbeterpunten geëvalueerd. Dit betrof onder meer de vergaderstukken. Het bestuursbureau heeft op verzoek van het bestuur vergaderstukken zoveel mogelijk gecomprimeerd in beslisdocumenten, met als doel nog meer efficiency te verschaffen aan het bestuur in de voorbereiding van vergaderstukken. Uit de evaluatie is gebleken dat het bestuur tevreden is over de nieuwe structuur van voorbereiding en vergaderen.

De informatie-uitwisseling tussen de verschillende gremia verloopt naar tevredenheid van het bestuur.

Geschiktheid van het bestuur

Het Fonds heeft een ambitieniveau geformuleerd voor de geschiktheid van het bestuur als collectief en de individuele bestuursleden. Het ambitieniveau is dat het bestuurslid bij aantreden zich bevindt op geschiktheidsniveau A. Op collectief niveau bevindt het bestuur zich op geschiktheidsniveau B. Afhankelijk van een lidmaatschap van een bestuurscommissie bevindt een bestuurslid zich op niveau B. In 2016 hebben waar nodig bestuursleden een opleiding gevolgd bij SPO om ervoor te zorgen dat zij waar nodig op geschiktheidsniveau B komen.

Code Pensioenfondsen

Het bestuur van het Fonds past bij de uitvoering van haar taken de normen van de Code Pensioenfondsen toe.

Het Fonds heeft geen eigen klokkenluidersregeling opgesteld. De bestuursleden zijn (behalve het bestuurslid namens pensioengerechtigden) in dienst bij de werkgever. De werkgever beschikt over voldoende regelingen om op een passende wijze om te gaan met onregelmatigheden. Bovendien heeft het Fonds geen werknemers in dienst. Het bestuur heeft wel onderzocht of de partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed, beschikken over een klokkenluidersregeling. Dit is het geval. Werknemers van de uitbestedingspartijen kunnen dus bij een onregelmatigheid hiervan gebruik maken.

In 2016 zijn er geen klachten en geschillen geweest tussen het pensioenfonds en de (gewezen) deelnemers en andere betrokkenen. Dit heeft dus ook niet geleid tot veranderingen in regelingen dan wel processen.

Beloningsbeleid

Het Fonds beschikt over een beloningsbeleid.

De bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan namens de werknemers en werkgevers zijn in dienst van de werkgever en verrichten hun werkzaamheden voornamelijk in werktijd, dus ontvangen feitelijk een beloning van de werkgever. Het bestuurslid en lid verantwoordingsorgaan namens de pensioengerechtigden ontvangen een vergoeding van het pensioenfonds conform het beloningsbeleid.

In 2016 heeft het bestuur het beloningsbeleid geëvalueerd. Het bestuur is van mening dat het beloningsbeleid in de praktijk naar tevredenheid functioneert en ziet geen reden tot aanpassing hiervan.

Administratie

Eind 2015 heeft AZL per 1 januari 2017 de overeenkomst voor het uitvoeren van de administratie opgezegd. Naast de opzegging heeft AZL een verlengingsvoorstel gedaan. Op basis van het gevoerde uitbestedingsbeleid van het Fonds heeft het bestuur een marktverkenning gedaan en ook bij andere partijen offertes opgevraagd en besproken. Het bestuur heeft een externe partij gevraagd om dit proces te begeleiden. Het bestuur heeft besloten om het contract met AZL te verlengen. De voornaamste redenen hiervoor waren de behoefte aan continuïteit en het feit dat het bestuur in grote lijnen tevreden is over de werkzaamheden van AZL. Het bestuur heeft in juli 2016 met AZL overeenstemming bereikt over het verlengingsvoorstel. Aansluitend zijn de onderhandelingen over de overeenkomst gestart. In het tweede kwartaal van 2017 is de overeenkomst getekend.

Toezichtthema's DNB 2016.

Het bestuur heeft kennis genomen van de toezichtthema's van DNB voor 2016. Het bestuur heeft deze thema's besproken en heeft geconcludeerd dat er geen onderwerpen zijn die niet bekend zijn bij het bestuur of waar het bestuur nog geen actie op heeft ondernomen of waar nog geen actie reeds voor gepland staat.

Visitatie

Het bestuur heeft besloten om evenals vorig jaar Stichting ITP te vragen om de visitatie uit te voeren in 2017 over het verslagjaar. De redenen voor deze keuze zijn het feit dat de stichting al bekend is met het Fonds in combinatie met de kostenoverwegingen. Het verantwoordingsorgaan heeft hier een positief advies over gegeven. Een samenvatting van de visitatie in 2017 is opgenomen bij dit jaarverslag.

Compliance

Op grond van de Pensioenwet dient het Fonds een beheerste en integere bedrijfsvoering te waarborgen en een compliance officer aan te wijzen. De compliance officer van het Fonds in 2016 is mevrouw Van Tilburg van Holland Van Gijzen, dit betreft een 1-jarig contract. Met ingang van 1 januari 2017 is de compliance officer de heer Mersch van GBA accountants.

De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van de Pensioenwet-bepalingen en van de interne procedures en gedragsregels zoals de gedragscode van het Fonds. De gedragscode wordt nageleefd door het bestuur en de leden van het verantwoordingsorgaan en de overige verbonden personen. De gedragscode bevordert transparantie en zorgt ervoor dat alle verbonden personen weten wat wel of niet geoorloofd is. Het bestuur heeft de voorzitter van het Fonds aangewezen als insider, op grond van zijn functie bij de werkgever.

Het Fonds belegt uitsluitend in institutionele beleggingsfondsen en er is een mandaat voor de vermogensbeheerder om transacties uit te voeren. De feitelijke invloed van de bestuurder is daarmee nihil.

Op 10 april 2017 heeft de compliance officer de rapportage verstrekt over zijn uitgevoerde werkzaamheden 2016 in het kader van de gedragscode. Op basis van de ontvangen verklaringen inzake de gedragscode heeft de compliance officer geen bijzonderheden geconstateerd. Bij het Fonds is de voorzitter aangewezen als insider. De compliance officer heeft hierover persoonlijk contact gehad met de voorzitter, dit heeft geen aanleiding gegeven tot nadere aanbevelingen.

In bepaalde situaties dient het bestuur goedkeuring te verlenen. Te denken valt hierbij aan het accepteren van uitnodigingen en het aanvaarden of continueren van nevenfuncties. De compliance officer beveelt aan om een eventueel verleende goedkeuring vast te leggen in de notulen van de bestuursvergaderingen. Het bestuur heeft aangegeven hieraan gehoor te zullen geven. Voor het overige doet de compliance geen nadere aanbevelingen.

Uittreding AbbVie

In november 2015 is de collectieve waardeoverdracht voor de AbbVie medewerkers afgerond voor wat betreft de aanspraken en rechten uit de BasisModule. In 2016 is een begin gemaakt met de voorbereiding voor de collectieve waardeoverdracht voor de

kapitalen uit de BPM en VBM module. In de zomer van 2016 zijn de betreffende deelnemers hierover geïnformeerd en konden zij een eventueel bezwaar tegen deze voorgenomen collectieve waardeoverdracht kenbaar maken. Eén gewezen deelnemer heeft bezwaar gemaakt. Het heeft enige tijd geduurd voordat AbbVie alle benodigde documenten (getekend door alle betrokken partijen) kon overleggen. Inmiddels was er wel al een akkoord van alle partijen over de overeenkomst van collectieve waardeoverdracht. In februari 2017 zijn de documenten aan DNB gezonden met het verzoek om geen verbod op te leggen inzake de voorgenomen collectieve waardeoverdracht van de BPM en VBM aanspraken. In mei 2017 heeft DNB bevestigd geen bezwaar te hebben tegen de collectieve waardeoverdracht.

BGP Products B.V.

Op 31 december 2016 is de uitvoeringsovereenkomst tussen het Fonds en BGP Products van rechtswege geëindigd. De aanspraken en rechten over het verleden zijn achtergebleven bij het Fonds. BGP Products B.V. heeft de nieuwe opbouw elders ondergebracht.

Evaluatie Governance software

In 2017 loopt het contract van het Fonds af met eshare inzake de afname van software voor de vergadertool en het archiveren van fondsstukken. In verband daarmee heeft het bestuur in 2016 de mogelijkheden onderzocht bij andere partijen voor een gelijkwaardig systeem. Het bestuur heeft besloten om per 1 mei 2017 een overeenkomst te sluiten met DocWolves voor het gebruik van de tool OurMeeting.

BTW

Het Fonds doet aangifte van verlegde BTW over dienstverlening die het van buitenlandse partijen betreft. Voor het Fonds wordt deze aangifte verzorgd door een externe partij.

In 2016 is er namens het bestuur diverse malen overleg gevoerd met de Belastingdienst in verband met de afschaffing van de BTW-vrijstelling voor dienstverlening in 2015. De inspecteur heeft aangegeven dat volgens de jurisprudentie enkel pensioenfondsen met uitsluitend een defined contribution stelsel als collectieve beleggingsfondsen kwalificeren. De Hoge Raad heeft dit standpunt bevestigd in zijn uitspraak van eind december 2016. De uitspraak heeft dus tot gevolg dat de kosten voor het Fonds niet verlaagd worden.

Nettopensioenregeling

Met ingang van 1 januari 2015 wordt de nettopensioenregeling die door de werkgever is toegezegd voor het spaargedeelte uitgevoerd door het Fonds. De werkgever heeft het overlijdensgedeelte tijdens het deelnemerschap elders ondergebracht. De regeling wordt zoveel mogelijk uitgevoerd conform de BPM-regeling. In 2016 zijn het pensioenreglement en de uitvoeringsovereenkomst definitief vastgesteld en door partijen ondertekend.

Fondsdocumenten

Actuariële en bedrijfstechnische nota (abtn)

Op 6 december 2016 heeft het bestuur een geactualiseerde abtn met als ingangsdatum 1 januari 2017 vastgesteld. Deze abtn is eind december ingediend bij DNB.

Beleggingsplan 2017

Het beleggingsplan 2017 beschrijft het beleggingsbeleid zoals dat in 2016 door het bestuur is vastgesteld en geïmplementeerd en in 2017 uitgevoerd blijft worden.

Risicostrategie en beleid 2017

Het risicostrategie- en beleid 2017 document is geactualiseerd, onder andere na uitvoering van de jaarlijkse risicoanalyse. De volgende onderdelen zijn aangepast of toegevoegd:

- De risicostrategie met betrekking tot de niet-financiële risico's is uitgebreid. Naast het voldoen aan de minimumeisen vanuit wet- en regelgeving, zijn nieuwe maatstaven toegevoegd. Dit betreft onder andere de kwaliteit van de dienstverlening van het pensioenfonds, het aansluiten bij best practices in de pensioensector en het streven naar het beeld van een betrouwbare organisatie.
- De inrichting van het risicomanagement is toegevoegd aan het risicobeleid. Deze inrichting beschrijft de taken en verantwoordelijkheden van de verschillende partijen die betrokken zijn bij het risicomanagement van het pensioenfonds. De inrichting is opgezet volgens het zogenaamde three-lines-of-defence model.
- Het pensioenfonds heeft in 2016 een methodiek vastgesteld om de niet-financiële risico's te kwantificeren in termen van kans van optreden en impact op de financiële situatie van het Fonds. Deze kwantificatiemethodiek is toegevoegd aan de risicostrategie.
- De beheersmaatregelen met betrekking tot het matchingrisico (renterisico) zijn aangepast. De tekortkomingen die de oude vermogenstructuur met zich meebrachten zijn verholpen door de overgang naar een nieuwe vermogensbeheerder en de inrichting van de structuur bij deze beheerder. Hierdoor is het Fonds beter in staat het matchingrisico of effectieve wijze te beheersen.

Pensioenreglement II

Per 1 januari 2016 is het pensioenreglement II geactualiseerd. Naast deze actualisatie zijn aanpassingen verwerkt die door de Wet op de Pensioencommunicatie zijn voorgeschreven.

Communicatiebeleidsplan

Het communicatiebeleidsplan is medio 2016 geactualiseerd naar de stand per 1 juli 2016. Deze actualisatie houdt mede in dat een aantal onderwerpen is toegevoegd, te weten:

- de brainstormsessie met de werkgever in 2016 over nieuwe mogelijkheden voor effectieve pensioencommunicatie en de follow up daarvan;
- het herstelplan en de communicatie over het herstelplan;
- een hoofdstuk over de kernboodschappen naar aanleiding van de toezichtthema's van DNB over evenwichtigheid van financiële opzet;
- een hoofdstuk over de visie op het communicatiebeleid voor de komende jaren.

Statuten en reglementen

Eind 2016 zijn de statuten geactualiseerd. Deze actualisatie hield mede verband met het uittreden van de AbbVie ondernemingen en het verminderen van het aantal leden van het VO. Dit laatste heeft ook geleid tot een actualisatie van het huishoudelijk reglement van het VO.

Integriteitsbeleid

Integriteit is een wezenlijk kenmerk van een professionele en betrouwbare organisatie. Het bevordert niet alleen de efficiëntie, de interne/externe transparantie en samenwerking, maar ook het vertrouwen. Het bestuur van het Fonds heeft op grond van artikel 19 van het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfonds (hierna: Besluit FTK) een document integriteitsbeleid vastgesteld waarin het beleid is beschreven ter beheersing van de integriteitsrisico's die het Fonds loopt.

Incidentenregeling

Het Fonds heeft als uitwerking van het integriteitsbeleid een incidentenregeling vastgesteld. Onder een incident wordt verstaan een gebeurtenis die een ernstig gevaar vormt of kan vormen voor de beheerste en integere bedrijfsvoering van het Fonds en/of een

gebeurtenis waarbij directe of indirecte financiële schade ontstaat door ontoereikende of falende interne processen, verbonden personen of systemen of door externe gebeurtenissen. Iedere verbonden persoon heeft een meldingsplicht voor incidenten.

Risicoparagraaf

Integraal risicomanagement

De wijze waarop het bestuur om gaat met integraal risicomanagement, het risicoraamwerk en de wijze waarop risicomanagement wordt ingebeld in de besturing van het Fonds is vastgelegd in een risicostrategie en risicobeleidsdocument. Een samenvatting van dit beleid is vastgelegd in de ABTN van het Fonds.

Risicobereidheid

Bij de realisatie van de doelstellingen van het Fonds wordt het bestuur geconfronteerd met risico's. Sommige risico's worden bewust gelopen en in andere situaties wil het Fonds een zo laag mogelijk risico lopen.

Het financieel beleid is onder te verdelen in premie-, toeslagen-, kortings- en beleggingsbeleid. Het bestuur heeft investment beliefs gedefinieerd die daarnaast fungeren als uitgangspunt voor het beleggingsbeleid. Op basis van deze beliefs vindt een periodieke ALM studie plaats om nadere invulling te geven aan het toegestane risicobudget en de vaststelling van de strategische beleggingsportefeuille. De risicobereidheid van het bestuur ten aanzien van financiële risico's is behoudend.

Ten aanzien van de niet-financiële risico's en maatregelen streeft het Fonds naar een kwalitatief hoogwaardige uitvoering van de organisatie van het Fonds, waarbij minimaal voldaan wordt aan de wet- en regelgeving. De risicobereidheid van het bestuur ten aanzien van de niet-financiële risico's is (zeer) laag.

Risicomanagementproces

Het integraal risicomanagementproces is het interactieve proces van:

1. Het opstellen van de risicostrategie en hieraan gekoppeld de risicotolerantie en de risicobereidheid;
2. Het identificeren van risico's; Jaarlijks vindt er een update van de risicoanalyse plaats waarin alle risico's en beheersmaatregelen besproken worden. Op basis van deze analyse worden de risico's bepaald waaraan het komende jaar extra aandacht zal worden besteed;
Het opstellen en implementeren van het beleid voor risicobeheersing en de uitvoering;
3. Monitoring en terugkoppeling over risico's en beheersmaatregelen.

In de beleggingscommissie wordt specifiek aandacht besteed aan de financiële risico's. De risicomanagementcommissie houdt alle niet-financiële risico's in de gaten. Tevens worden de coördinatie van de verantwoording van de risicobeheersing en de actuele ontwikkelingen naar het bestuur verzorgd door de risicomanagementcommissie.

het Fonds is zich ervan bewust dat naast het toedelen van verantwoordelijkheden ook de risico-cultuur of het risicobewustzijn een kritische succesfactor is in het uitvoeren van integraal risicomanagement. De risicocultuur wordt doorlopend door het Fonds benoemd en uitgedragen in de evaluatiegesprekken die het Fonds houdt, de controle van het Fonds op de naleving van de processen en door risicobewustzijn een vast onderwerp te maken in de jaarlijkse bestuursevaluatie. Daarnaast worden te nemen besluiten expliciet getoetst aan de risicohouding, doelstelling, en missie en visie van het Fonds. In de beslisdocumenten is een risicoparagraaf opgenomen waarin alle risico's zijn genoemd.

In 2016 heeft het Fonds verbeteringen aangebracht in het systeem van risicomanagement door de volgende elementen in het proces te verbeteren:

- Risicokwantificering: Het Fonds heeft specifieke risicowaarderingschalen vastgesteld. Deze schalen geven per risicocategorie invulling aan wat het Fonds een laag dan wel hoog risico vindt. Het Fonds hanteert voor de niet-financiële risico's drie impactschalen. Voor de financiële risico's geldt specifiek de financiële schade en wordt gebruik gemaakt van vijf impactschalen.
- Beleid: In voorbereiding op het opstellen van IT-beleid hebben drie leden van de risicomanagementcommissie in 2016 de themasessie van de administrateur over IT-risico bijgewoond. Hieraan zal in 2017 een vervolg worden gegeven. Hierdoor krijgt het Fonds inzicht in het IT-beleid van de administrateur. De informatie zal in het volgende jaar worden gebruikt om een IT-beleid van het Fonds op te stellen.

Risico's 2016

Als basis voor het indelen van de risico's wordt het FIRM-model van De Nederlandsche Bank gebruikt. Het beleid is onderverdeeld in financieel en niet-financieel. In de volgende tabel worden voor alle verschillende risicocategorieën de belangrijkste ontwikkelingen en maatregelen over 2016 beschreven. Indien het risico niet wordt geaccepteerd, zijn aanvullende maatregelen vastgesteld:

RisicocategorieBelangrijkste ontwikkelingen en maatregelen 2016

Risicocategorie	Belangrijkste ontwikkelingen en maatregelen 2016
Matching/rente	Met de implementatie van de nieuwe beheerder van de matchingportefeuille is het operationele risico verkleind en de flexibiliteit ten aanzien van de invulling van de renteafdekking vergroot. Het huidige risiconiveau wordt geaccepteerd. Voor 2017 is Central Clearing een aandachtspunt, evenals een aanscherping van de rapportage over de matchingportefeuille.
Marktrisico	Het grotere marktrisico als onderdeel van de nieuwe strategische beleggingsmix is in 2016 geïmplementeerd. Het toegenomen risico wordt beperkt door een grotere invulling met passief beheerde fondsen. Het huidige risiconiveau wordt geaccepteerd. Voor 2017 is er een extra monitoring op de verhouding tussen de matching- en returnportefeuille door marktbevingen.
Kredietrisico	Door een verlaging van de weging naar Franse Staatsobligaties, is het kredietrisico binnen de matchingportefeuille licht beperkt. Het huidige risiconiveau wordt geaccepteerd.
Verzekeringstechnisch-risico	Per ultimo 2016 is de overgang naar actuele prognosetafels geïmplementeerd. Per 1 januari 2017 wordt de herverzekering ondergebracht bij ElipsLife. Er zijn geen aanvullende maatregelen benodigd.
Omgevingsrisico	Het omgevingsrisico wordt groter door nieuwe wetgeving en de grotere afhankelijkheid van de sponsor (verhoging premie door laag renteniveau). Met de werkgever wordt in 2017 de uitvoering van de beschikbare premieregeling besproken. Het pensioenfonds bereidt zich afhankelijk van de uitkomsten van de werkgeversoverleggen voor op de benodigde impactanalyse voor de lifecycle in verband met de Wet Verbeterde Premieregeling.
Operationeel risico	Met de implementatie van de nieuwe vermogensbeheerstructuur is het operationele risico bij transacties kleiner geworden. De vermogensbeheerstructuur is vereenvoudigd, hetgeen tot een verlaging van het operationele risico leidt. De nieuwe vermogensbeheerder BMO stuurt transacties in de beleggingen aan via programmatuur van de custodian Northern Trust. Per 2017 treedt Bert Broecks af als bestuurslid en Yvonne Groen zal in de loop van 2017 als bestuurslid toetreden. De continuïteit van het bestuur blijft een aandachtspunt. Het bestuur en het verantwoordingsorgaan zijn positief over het feit dat er bij een vacature in het bestuur bekeken wordt of er in het verantwoordingsorgaan een geschikte kandidaat aanwezig is.

Risicocategorie	Belangrijkste ontwikkelingen en maatregelen 2016
Uitbestedingsrisico	Na een marktverkenning is het Fonds gekomen tot een contractverlenging met de bestaande administrateur AZL.
IT-risico	De risicomanagementcommissie heeft in 2016 via een kennissessie over IT-risico van de administrateur haar kennis op dit gebied verhoogd. Het huidige risiconiveau wordt door het Fonds niet geaccepteerd. In 2017 streeft het Fonds na op een praktische wijze en waar mogelijk in samenwerking met andere pensioenfondsen via de administrateur AZL en met kennis van de werkgever een eigen IT-beleid op te stellen en uitgebreidere IT risicoanalyse uit te voeren. Daarnaast heeft het Fonds n.a.v. de nieuwe wetgeving Wet Meldplicht datalekken extra aandacht besteed aan de informatiebeveiliging in afspraken met de uitbestedingspartners.
Integriteitsrisico	Het integriteitsrisico is in 2016 beter beheerst. Het Fonds heeft aanvullende controles uitgevoerd in het kader van de Sanctiewetgeving. Per 2017 is een nieuwe compliance officer aangesteld.
Juridisch risico	Er is een overeenkomst over de collectieve waardeoverdracht AbbVie voor de BPM en VBM. Het huidige risiconiveau wordt geaccepteerd.

Ten aanzien van uitbestede activiteiten:

- In de risicomanagementcommissie worden de Service Level Agreement-rapportages van de administrateur, de uitvoerder van de beschikbare premieregeling en het bestuursbureau besproken. Naar aanleiding van deze rapportages is bij de uitbestedingspartijen aanvullende informatie opgevraagd.
- Daarnaast beoordeelt het pensioenfonds jaarlijks de interne beheersingsrapportages (ISAE 3000/3402) van de administrateur, de vermogensbeheerder en de uitvoerder van de beschikbare premieregeling. In calls is de administrateur om extra informatie en comfort gevraagd van de beheersmaatregelen. Uit de andere rapportages zijn geen bijzonderheden naar voren gekomen.
- De vermogensbeheerder en de uitvoerder van de beschikbare premieregeling worden uitgenodigd op de vergaderingen van de beleggingscommissie om hun werkwijze te kunnen toelichten
- Conform het uitbestedingsbeleid worden jaarlijks alle uitbestedingspartijen geëvalueerd. Dit heeft er onder andere toe geleid dat er voor de custodian een andere accountmanager is aangesteld en dat is vastgesteld dat de voormalige vermogensbeheerder een goede en belangrijke rol heeft gespeeld in de transitie van het vermogensbeheer.

Financieel crisisplan

Het Fonds heeft in 2016 haar crisisplan geactualiseerd. Doel van een crisisplan is dat het bestuur vooraf beschrijft welke crisismaatregelen beschikbaar zijn, wat de impact van deze maatregelen is en welke procedures doorlopen moeten worden. Zodoende kan het bestuur slagvaardig opereren wanneer een crisissituatie daadwerkelijk optreedt. Het crisisplan is opgenomen in de ABTN.

Voornaamste risico's 2016

Het Fonds heeft in 2016 prioriteit gegeven aan de behandeling van de volgende voornaamste risico's. In onderstaand overzicht worden de risico's benoemd, evenals de genomen maatregelen door het Fonds en de effectiviteit daarvan. De impact van de financiële risico's op de dekkingsgraad wordt beschreven in de financiële paragraaf. In 2016 zijn er geen incidenten geweest conform de incidentenregeling.

Transitierisico vermogensbeheer

De transitie van het vermogensbeheer is gestart per 1 juli 2016. De impact van het risico als de transitie niet goed verloopt kan divers zijn, maar het grootste risico van de transitie is het marktrisico. Daarnaast is er sprake van een juridisch risico bij het afsluiten van verschillende juridische documenten en het risico dat in de nieuwe organisatie operationele activiteiten niet zijn belegd.

Het Fonds heeft hiervoor onder andere de volgende beheersmaatregelen genomen:

- Vooraf heeft het Fonds een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar de verdeling van de operationele activiteiten over de nieuwe en bestaande uitbestedingspartijen;
- BMO is aangesteld als transitie-manager, hiervoor is een separate serviceovereenkomst opgesteld en de stuurgroep van de transitie is ingevuld door de voorzitter van het bestuur, het bestuursbureau en de beleggingsadviseur;
- Extra aandacht voor de juridische beoordeling van de nieuwe vermogensbeheercontracten;
- Een kredietfaciliteit is ingeregeld bij de custodian.

De genomen beheersmaatregelen zijn effectief geweest om de volgende incidenten te kunnen afhandelen:

- De organisatie bij de custodian is tijdig bijgestuurd. Een Nederlandstalige accountmanager van de custodian heeft hierbij extra ondersteuning verleend.
- Vanwege een onvolledigheid in de juridische documentatie, is besloten om de transitie van de matchingportefeuille met een week uit te stellen.

De transitie is goed verlopen. Het Fonds heeft onder andere de volgende aanvullende beheersmaatregel gedefinieerd: In het eerste kwartaal van 2017 zal er extra aandacht zijn voor de inrichting van de operationele activiteiten gedurende het jaarwerkproces 2016. Daarnaast is er in 2016 extra aandacht geweest voor de inrichting van de rapportages van de bestaande vermogensbeheerders. De monitor voor het bestuur is ingericht op de nieuwe vermogensbeheerorganisatie.

ICT-risico

Na aanleiding van de verschillende uitingen van DNB (ICT-risico's van pensioenfonds) en wijzigingen in ICT-gerelateerde wetgeving zoals de ingevoerde wet datalekken per 1 januari 2016 heeft het Fonds vanuit de risicoanalyse over 2015 besloten om in 2016 extra aandacht te besteden aan het IT-risico. Het risico voor het Fonds is dat bij het niet voldoen aan wet- en regelgeving een boete zal worden opgelegd. Daarnaast kan er sprake zijn van reputatieschade bij het niet accuraat omgaan met privacy gevoelige data.

Het Fonds heeft hiervoor onder andere de volgende beheersmaatregelen genomen:

- N.a.v. de wet datalekken is bij de uitbestedingspartijen die te maken hebben met privacygevoelige data, extra informatie opgevraagd en indien nodig is de bewerkersovereenkomst met deze partijen aangepast.
- Namens de risicomangementcommissie is de themasessie van de administrateur over IT-risico bijgewoond.

Op ICT-gebied is er geen sprake geweest van incidenten. Het Fonds is zich ervan bewust dat er extra aandacht gewenst is om te komen tot een specifiek ICT-beleid voor het Fonds en een uitgebreidere IT risicoanalyse. Hoewel het Fonds nu geen specifiek ICT-beleid kent zijn bepaalde maatregelen wel opgenomen in bijvoorbeeld de risicostrategie, het uitbestedingsbeleid en in de gedragscode van het Fonds. Daarnaast steunt het Fonds deels op de ISAE rapportages van partijen die werkzaamheden voor Het Fonds uitvoeren. Als aanvullende maatregel zullen in 2017 verdere stappen worden gezet in het opzetten van het ICT-beleid. Het Fonds zal hierbij gebruik maken van de ICT-kennis en ervaring van zowel de administrateur als de werkgever.

Risico in uitbesteding pensioenadministratie

AZL heeft aan het eind van 2015 de administratieovereenkomst per 1 januari 2017 pro forma opgezegd. Hierdoor is het risico voor het Fonds dat per januari 2017 er sprake zal zijn van een hoge kostenvergoeding voor het uitvoeren van de administratie of een nieuw implementatietraject.

Het Fonds heeft hiervoor onder andere de volgende beheersmaatregelen genomen. Eind 2015 is het Fonds gestart met een algehele marktverkenning. Daarnaast is het Fonds in overleg getreden met de bestaande uitbestedingspartij en zijn de onderhandelingen opgestart.

De genomen beheersmaatregelen zijn effectief geweest. Op basis van de marktverkenning heeft het bestuur een gedegen besluit kunnen nemen om de overeenkomst met AZL te verlengen.

Het Fonds heeft in 2016 een overeenkomst bereikt met de bestaande administrateur AZL tegen een acceptabele prijs. Er zijn geen aanvullende maatregelen vastgesteld.

Uitvoeringskosten

Het bestuur onderschrijft de Aanbevelingen uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie.

Het Fonds werkt met een fondsbegroting waarbij elk kwartaal een inzicht wordt verkregen hoe de kosten zich verhouden tot het budget. Per dienstverlener zijn vaste prijsafspraken gemaakt over het vaste pakket van taken. Ad hoc taken worden vooraf geoffereerd en vastgesteld.

Uitvoeringskosten per deelnemer

De door het Fonds gemaakte uitvoeringskosten worden volledig bij de aangesloten entiteiten in rekening gebracht. Dit neemt niet weg dat de uitvoeringskosten onderdeel uitmaken van de totale door werkgever en werknemers op te brengen kostendekkende jaarpremie en daarmee moeten worden gepresenteerd. Hieronder zijn ook kosten voor werkzaamheden die het Fonds specifiek heeft uitgevoerd op verzoek van de werkgever.

Door de continue aandacht van het bestuur en ondanks de nog steeds zwaarder wordende eisen van de wetgever en toezichthouders bedroegen de uitvoeringskosten (uitgezonderd kosten vermogensbeheer, deze kosten komen wel volledig voor rekening van het Fonds) per deelnemer in euro's € 639,- in 2016 (2015: € 711,-). Hierbij is het aantal deelnemers de som van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden, conform de Aanbevelingen van de Pensioenfederatie. De totale uitvoeringskosten voor het Fonds zijn gedaald. Zou je de uitvoeringskosten delen door het totaal aantal deelnemers, inclusief slapers, dan zouden de kosten per deelnemer in euro's € 423,- (2015: € 502,-) zijn.

Kosten vermogensbeheer als percentage van het belegd vermogen

De kosten van het vermogensbeheer bestaan uit verschillende componenten. Naast de kosten van het beheer van de beleggingen zelf, de zogenaamde beheerkosten of management fees, is er ook sprake van administratieve kosten, custodian kosten, broker kosten, eventuele belastingen, kosten die gepaard gaan met bijvoorbeeld het afdekken van risico's en transactiekosten. Niet alle kosten zijn direct zichtbaar. Kosten die bijvoorbeeld gemaakt worden voor het uitvoeren van transacties, de zogenaamde broker kosten, of kosten die gemaakt worden voor het bewaren van de beleggingen, het bewaarloon, zijn direct zichtbaar. Transactiekosten en de kosten voor het beheren van de beleggingen binnen elk beleggingsfonds worden verwerkt in de koers van het Fonds. Deze zijn dus niet direct zichtbaar. De vermogensbeheerder heeft alle kosten getracht inzichtelijk te maken. Dit heeft wat betreft de transactiekosten plaatsgevonden op basis van schattingen.

De transactiekosten kunnen op twee niveaus bekeken worden. Het Fonds belegt in beleggingsfondsen. Er is dus sprake van transactiekosten die gemaakt worden binnen de fondsen en transactiekosten die gemaakt worden als fondsen worden aan- danwel verkocht. De transactiekosten van de onderliggende beleggingen binnen de fondsen zijn veelal verwerkt in de koers die betaald of ontvangen wordt. Om deze reden kan hier alleen een inschatting van gemaakt worden. De inschatting is gebaseerd op de werkelijke transactievolumes binnen de beleggingsfondsen en de bied-laet koersen voor de verschillende beleggingscategorieën. In internationale context bestaat er nog geen eenduidige definitie van de totale kosten.

De totale kosten van het vermogensbeheer van de basisregeling bedragen (inclusief de schatting voor de transactiekosten binnen de fondsen) € 1.329 (2015: 1.450). In een percentage van het totale vermogen bedragen de kosten 0,40% (2015: 0,48%) per jaar. Dit percentage kan in grote lijnen uitgesplitst worden naar de volgende kostensoorten:

2016	Beheer- kosten	Transactie- kosten excl.- aan- en verkoop- kosten	Transactie- kosten aan- en verkoop- kosten	Totaal
Kosten per beleggingscategorie				
Vastgoed	0	0	0	0
Aandelen	219	6	68	293
Vastrentende waarden	615	8	293	916
Commodities	14	0	0	14
Overige beleggingen	0	0	0	0
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën	848	14	361	1.223
Overige vermogensbeheerkosten				
Bewaarloon	38			38
Overige kosten	68			68
Totaal overige vermogensbeheerkosten	106			106
Totaal kosten vermogensbeheer				1.329
2015	Beheer- kosten	Transactie- kosten excl.- aan- en verkoop- kosten	Transactie- kosten aan- en verkoop- kosten	Totaal
Kosten per beleggingscategorie				
Vastgoed	0	0	0	0
Aandelen	321	4	143	468
Vastrentende waarden	863	9	205	1.077
Commodities	62	1	0	63
Overige beleggingen	0	0	0	0
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën	1.246	14	348	1.608
Overige vermogensbeheerkosten				
Bewaarloon	43			43
Overige kosten	-201			-201
Totaal overige vermogensbeheerkosten	-158			-158
Totaal kosten vermogensbeheer				1.450

Kosten	2016	2015
Management fee	0,26%	0,24%
Overige kosten	0,03%	0,12%
Subtotaal	0,29%	0,36%
Transactiekosten	0,11%	0,12%
Totale kosten procentueel	0,40%	0,48%

* Procentueel ten opzichte van het vermogen

Ten opzichte van vorig jaar zijn de belangrijkste ontwikkelingen:

- Over 2016 is er sprake van een rentedaling. De vastrentende waarden stijgen hierdoor in omvang. Omdat de vermogensbeheerkosten grotendeels zijn uitgedrukt in basispunten van het vermogen, geldt dat er in 2016 sprake is van een stijging in absolute omvang van de vermogensbeheerkosten.
- Per 1 juli is de transitie naar de nieuwe, meer passief ingerichte vermogensbeheerstructuur gestart. De fees ten aanzien van het vermogensbeheer zijn hierdoor verlaagd. Hier staat tegenover dat in de nieuwe situatie er extra kosten voor het vermogensbeheer zijn voor de adviseur voor de werkzaamheden DNB rapportages en informatie ten aanzien van het jaarwerk.
- Het hogere risicoprofiel is in 2016 geïmplementeerd door een overheveling van de matchingportefeuille naar de returnportefeuille gedurende de transitie. Bij de huidige omvang van de portefeuille geldt dat de returnportefeuille duurder is dan de matchingportefeuille. Dit zorgt voor een stijging van de vermogensbeheerkosten.

Communicatie en overleg

Communicatiecommissie

Het bestuur heeft een mandaat opgesteld waarbinnen de communicatiecommissie kan opereren. De communicatiecommissie draagt zorg voor het voorbereiden en uitvoering laten geven aan het communicatiebeleid.

De communicatiecommissie zich vooral beziggehouden met:

- de website;
- het UPO 2016;
- de invulling van het communicatiebeleidsplan 2016;
- het voorbereiden van en uitvoering geven aan de Nieuwsbrief en de Newsflash;
- communicatie NN IP;
- de communicatie van AZL;
- communicatie aan de deelnemers;
- mogelijkheden interactieve voorlichting;
- Pensioen 1-2-3;
- Pensioen3daagse;
- Creatieve sessie over pensioencommunicatie.

Communicatie met deelnemers

Risicohouding

In de Newsflash van januari 2016 is aan de deelnemers aangegeven dat het bestuur besloten heeft iets meer risico te nemen in de beleggingsportefeuille. Het bestuur had dat beleid voor een deel al in gang gezet op het moment dat de AbbVie deelnemers het Fonds hebben verlaten voor wat betreft de BasisModule.

In de nieuwsbrief van september 2016 is nog bevestigd dat het Fonds op een verantwoorde manier iets meer risico gaat nemen in de beleggingsportefeuille door wat meer in aandelen te beleggen. Volgens het bestuur begint die strategie geleidelijk vruchten af te werpen. Het Fonds is daardoor iets minder afhankelijk van de ontwikkeling van de rente. Het bestuur heeft gekozen voor een dynamisch beleid om het renterisico af te dekken zodat het Fonds ook kan profiteren als de rente weer gaat stijgen.

Nieuwsbrief/Newsflash

Het beleid van het Fonds is om één keer per jaar een Nieuwsbrief te versturen (in het najaar) en, als de actualiteit hiertoe aanleiding geeft, incidenteel een Newsflash uit te brengen.

In januari 2016 is een Newsflash uitgebracht. In deze editie is aandacht gegeven aan:

- Het herstelplan en een toelichting daarop van het bestuur;
- Franchise en grensbedragen 2016;
- Nieuwe brochure voor de BPM-regeling;
- Vragenlijst over pensioencommunicatie;
- Het voorstellen van een nieuw bestuurslid.

In september 2016 is een Nieuwsbrief uitgebracht. In deze nieuwsbrief is aandacht besteed aan:

- Korting is niet aan de orde bij het Fonds;
- Keuzemogelijkheden rond je pensionering;
- Deelnemersportal;
- Interviews met twee bestuursleden;

- Hoofdpunten jaarverslag 2015;
- het voorstellen van de nieuwe vermogensbeheerder van het Fonds.

Creatieve sessie over pensioencommunicatie

Het Fonds en de werkgever Abbott Nederland hebben de handen in één geslagen om te kijken waar pensioencommunicatie aan de werknemers van Abbott verbeterd kan worden.

Op 24 oktober 2016 heeft een creatieve sessie plaats gevonden over pensioencommunicatie. Hierbij waren aanwezig: het Verantwoordingsorgaan van het Fonds, de Centrale ondernemingsraad en Human Resources van de werkgever en de communicatie commissie van het Fonds.

In 2017 wordt bekeken hoe de ideeën uit de sessie gefaseerd verder uitgewerkt kunnen worden.

Overleg met betrokken partijen en organen

Administrateur AZL N.V.

Eind 2015 heeft AZL de overeenkomst met het Fonds opgezegd en in 2016 heeft AZL een nieuw voorstel gedaan voor een verlenging van vijf jaar per 1 januari 2017. Partijen zijn het eens geworden, waardoor de uitvoering van de pensioenadministratie door AZL per 1 januari 2017 zal worden voortgezet.

(Her)verzekeraar Centraal Beheer Achmea

De herverzekeringsovereenkomst van het pensioenfonds voor de verzekering van het overlijdensrisico en het premievrijstellingsrisico bij arbeidsongeschiktheid met CB Achmea is eind 2016 afgelopen. Het Fonds heeft in 2016 een marktverkenning uitgevoerd. Dit heeft erin geresulteerd dat het bestuur uiteindelijk heeft besloten om de uitvoering van de herverzekering niet langer onder te brengen bij CB Achmea.

Werkgever

Het bestuur en de werkgever hebben in 2016 één maal een gezamenlijk overleg gehad. Er is voornamelijk aandacht besteed aan:

- toekomst van het Fonds;
- stand van zaken met betrekking tot collectieve waardeoverdracht AbbVie;
- evaluatie nieuwsbrief;
- netto pensioenregeling;
- wet verbeterde premieregeling.

Verantwoordingsorgaan (VO)

Het bestuur legt aan het VO verantwoording af over het gevoerde beleid middels het jaarverslag en de reguliere vergaderingen. In 2016 hebben het VO en het bestuur driemaal een gezamenlijk overleg gehad. Tijdens deze overleggen heeft het bestuur verantwoording afgelegd over het jaarwerk 2015 en actuele zaken. Daarnaast zijn diverse adviesaanvragen besproken.

Het betreft adviesaanvragen over:

- communicatiebeleidsplan;
- Uitvoeringsovereenkomst netto pensioen;
- feitelijke premie en premiecomponenten.
- beloningsbeleid

Het bestuur van het Fonds heeft de adviezen opgevolgd.

Het oordeel van het VO over boekjaar 2016 is eveneens opgenomen in dit bestuursverslag. De reactie van het bestuur is aansluitend opgenomen.

De Nederlandsche Bank (DNB)

In 2016 is er een aantal malen schriftelijk en telefonisch contact geweest met DNB. Dit contact ging met name om (her) benoemingen van bestuursleden, aanbidding van pensioenreglementen en het herstelplan.

Het herstelplan van het Fonds dient jaarlijks te worden geactualiseerd. Om de accuraatheid van de cijfers in de actualisatie te borgen en om de kosten te beperken, is bij DNB een verzoek ingediend om de eerste actualisatie per ultimo Q3 2016 drie maanden uit te stellen naar ultimo Q4 2016. DNB heeft ingestemd met dit verzoek. Eind maart 2017 is de actualisatie van het herstelplan ingediend bij DNB. Het Fonds heeft gereageerd op het EMIR self assessment van DNB (beperkt van toepassing voor het Fonds) en er zijn vragen beantwoord die DNB heeft gesteld n.a.v. ingediende kwartaalrapportages en het verhoogde risicoprofiel. Er zijn geen boetes of dwangsommen door DNB aan het Fonds opgelegd.

Financiële ontwikkelingen

Financieel klimaat (bron: BMO)

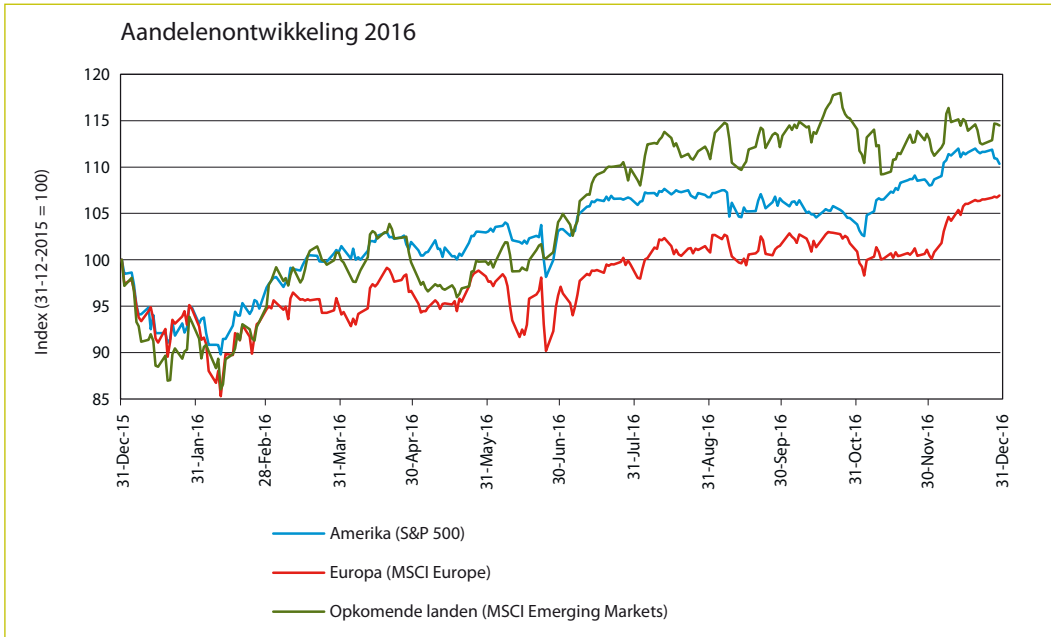
Deze paragraaf geeft de visie weer van BMO (de beheerder van de matchingportefeuille van het pensioenfonds, de uitvoerder van het totale beleggingsmandaat en performancemeter), op de ontwikkeling van de beleggingen in 2016.

Marktontwikkelingen 2016

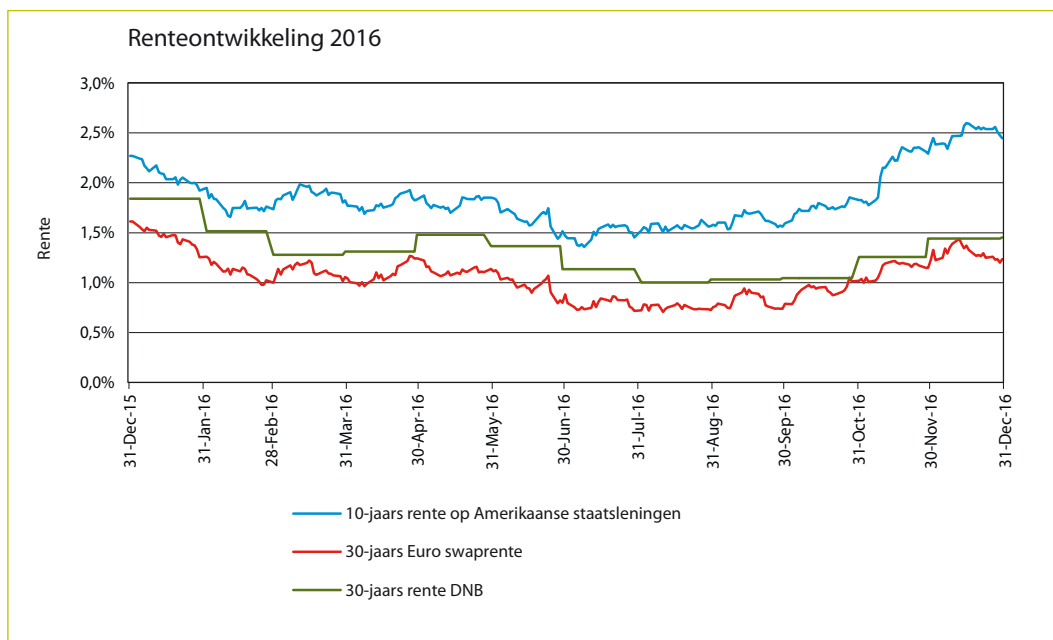
Het geloof in 'Secular Stagnation', langdurig lage groei en lage rente, kende in 2016 zijn hoogtepunt. De rente zat in een dalende trend, en de tegenvallende groeicijfers waren een wereldwijd fenomeen. Alleen de stijgende olieprijs, die in januari zijn dieptepunt had, vormde een bedreiging voor dit scenario. Op het politieke front deed Groot Brittannië nog een flinke duit in het zakje door, geheel tegen de verwachtingen in, voor Brexit te stemmen. De aandelenmarkten hadden echter maar een paar uur nodig om van de schrik te bekomen, alleen het pond sterling liep blijvende averij op en staat eind jaar bijna 20% lager ten opzichte van de euro. Op het politieke front bleef het in de tweede helft van 2016 onrustig, na de Brexit volgde nog de verkiezing van Trump en een Italiaans Nee in een referendum wat het einde van de zittende premier Renzi betekende.

Even onverwachts als de verkiezing van Trump was ook de reactie van beurzen. Het risicoscenario Trump werd razend snel verruild voor het (economische) succesverhaal Trump. De nieuwe president had bij nader inzien goede plannen voor de economie. Belastingverlaging, deregulering en fiscale stimulering zouden de zwakke groei aanjagen en de deflatoire krachten een nekslag toedienen. Bovendien zou hij het ondernemerschap, de 'animal spirits', een flinke impuls geven, waarmee eindelijk de investeringen van de grond komen. Europa kon aardig meeliften op de ontwikkelingen in de VS, ook hier liepen de rente en de inflatieverwachtingen op. Het secular stagnation scenario maakte langzaam plaats voor een meer optimistisch scenario van reflatie.

Aandelenrendementen waren in 2016 positief voor de VS en Opkomende markten, een klein plusje in Azië, bijna 7% voor Europa (gehedged) en alleen voor Japan was er een kleine min. Na een moeizame aanloop konden de beurzen vooral in de laatste maanden flink profiteren van het hervonden optimisme. De politieke valkuilen bleken juist katalysatoren om de prognoses voor economische groei en winsten naar boven bij te stellen. De directe negatieve gevolgen van Brexit, waarvoor zoveel experts hadden gewaarschuwd, bleven vooralsnog uit, en ook het rampscenario Trump pakte alles behalve slecht uit voor de beurzen. Het al eerder ingezette prijsherstel op de grondstoffenmarkten vormden nog een extra impuls voor het wereldwijde herstel op de beurzen.

De rente beleefde een opmerkelijk jaar, met in de eerste 9 maanden van het jaar vooral dalingen. In augustus beleefde de lange (30-jaars) rente zijn dieptepunt met een stand van net iets meer dan 0,7%. Dit niveau wist de rente te verdubbelen halverwege december, om dit in de laatste dagen van 2016 weer deels prijs te geven. Het jaar werd afgesloten op een stand van 1,24%, waar het begonnen was op 1,61%, tevens het hoogste punt in 2016. De per saldo lagere rente zorgde voor positieve rendementen op vastrentende waarden, en de spread producten profiteerden daarnaast nog van een dalende spread. High Yield Het Fondsde, geholpen door herstel op de grondstoffenmarkt, de kroon met een spread die aan het einde van het jaar ruim 1,5% lager lag dan bij aanvang van 2016.

De ECB intensiverde in 2016 zijn opkoopprogramma, bracht de rentetarieven nog wat verder omlaag en gaf aan het einde van 2016 aan dat zij ook in 2017 nog het hele jaar obligaties zal opkopen. De prijsinflatie steeg gedurende 2016, van 0,2% naar 1,1%, maar de kerninflatie bleef nagenoeg onveranderd. De FED heeft in 2016 een tweede stap gezet in het normaliseren van de rente, en verhoogde in december de beoogde rente met 25 basispunten. Daarnaast gaf ze te kennen vertrouwen te hebben in de economie en stelde 3 renteverhogingen in het vooruitzicht voor 2017.

Vooruitzichten 2017

Hoewel de cyclus al ver gevorderd is, wordt de kans op een recessie voor het komende jaar klein geacht. De verwachting is dat 2017 een goed jaar zal zijn in de VS met 2,5% groei, en voor Europa ligt ruim 1,5% in het verschiet. Ook de opkomende economieën zullen profiteren van herstel van de wereldhandel in 2017, al zullen enkele landen nog wel een moeilijk jaar tegemoet gaan. De VS profiteren momenteel al van een autonoom herstel van de cyclus, die nog tot halverwege het jaar zal aanhouden, waarna het fiscale beleid van Trump zijn vruchten kan beginnen af te werpen. Trump zal niet voor al zijn plannen voldoende steun krijgen, maar de verwachting is dat hij voldoende kan realiseren om een eventuele recessie verder naar de toekomst te schuiven. Zowel zijn plannen op fiscaal gebied als de plannen voor belasting op grensoverschrijdende handel zullen op de korte termijn de inflatie aanwakkeren. De fiscale stimulering via publieke investeringen in infrastructuur zullen bij de huidige lage werkloosheid druk op de lonen geven. De 'cross border taxes' zullen prijsverhogend werken op importen, en deze zullen pas later gedeeltelijk gecompenseerd worden door een sterkere dollar.

In de VS zal de FED 2-3 renteverhogingen doorvoeren, bij stijgende inflatie. In Europa zal de ECB zijn opkoopprogramma handhaven, zoals ze zelf aankondigden in december 2016, en in de tweede helft aankondigen dat het na 2017 gestaag afgebouwd gaat worden.

De inflatie zal naar verwachting in 2017 beduidend hoger zijn dan in 2016, en rond de 1,5% bedragen. De kerninflatie zal echter veel minder stijgen, en ook duidelijk beneden de doelstelling van de ECB blijven. Het reflatiescenario zal naar verwachting doorzetten in 2017.

Bedrijven zullen, zeker in de VS, hun winsten zien stijgen. Maar ook in Europa en Opkomende markten kunnen, geholpen door de zwakkere euro en herstel op de grondstoffenmarkten, de winsten herstellen. Hiermee wordt in 2017 de winstrecessie achtergelaten. Aandelen zijn stevig gewaardeerd, maar gezien de verwachte winstgroei niet excessief.

Op politiek gebied zijn er enkele belangrijke verkiezingen in Europa die hun stempel kunnen drukken op de economie in 2017. Nederland heeft in maart als eerste het rode potlood ter hand genomen en inmiddels is ook Frankrijk aan de beurt geweest. Naar verwachting zal Merkel in het najaar moeten strijden voor haar politieke voortbestaan. In Nederland en Frankrijk werden goede uitslagen voor de populistische kandidaten verwacht, maar regeringen van gevestigde partijen zullen hier uiteindelijk aan de knoppen draaien. In het VK worden waarschijnlijk de eerste contouren zichtbaar van hoe Brexit er in de praktijk zal gaan uitzien.

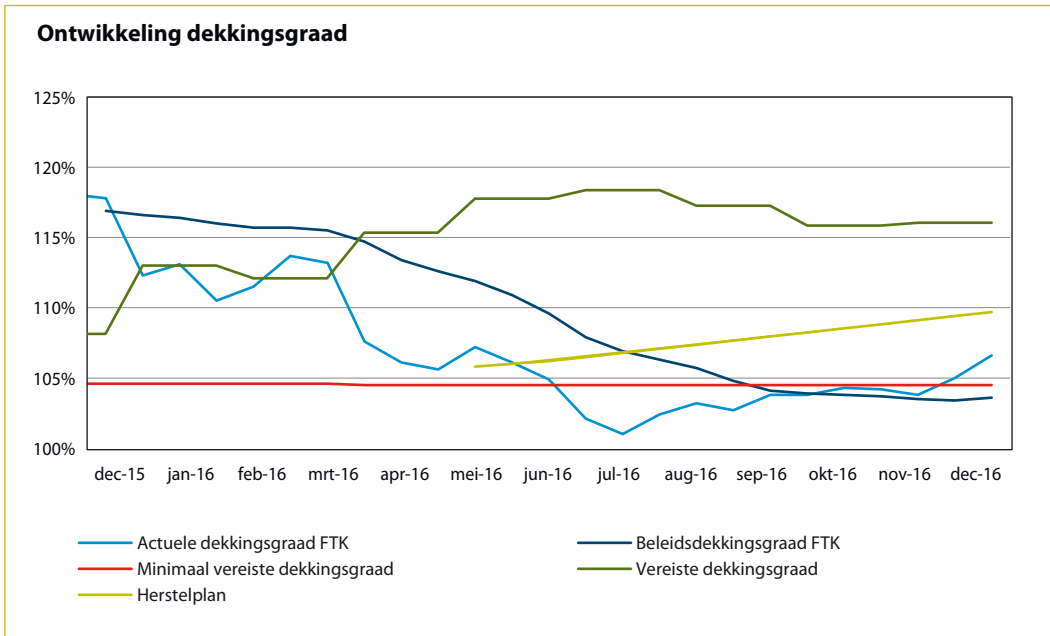
Ontwikkeling dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft aan in hoeverre het Fonds in staat is om aan haar (toekomstige) pensioenverplichtingen te voldoen. Met de invoering van het nieuwe Financieel Toetsingskader (nFTK) is ook de beleidsdekkingsgraad ingevoerd waarmee de financiële positie van het Fonds wordt beoordeeld. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de laatste 12 maanden. De actuele en de beleidsdekkingsgraad bedragen respectievelijk 105,1% en 108,8% per 1 januari 2016.

Het drukkende effect op de dekkingsgraad door de vanaf 15 juli 2015 doorgevoerde wijziging in de UFR-methodiek werkt door in de beleidsdekkingsgraad gedurende de eerste helft van 2016. Daarnaast hanteert de toezichthouder vanaf 2016 een aangepaste definitie voor de berekening van de dekkingsgraad en het Vereist Vermogen. Naast de verplichtingen en het vermogen uit de basisregeling (risico fonds), dient ook rekening te worden gehouden met verplichtingen en het vermogen uit de excedentregeling (risico deelnemers).

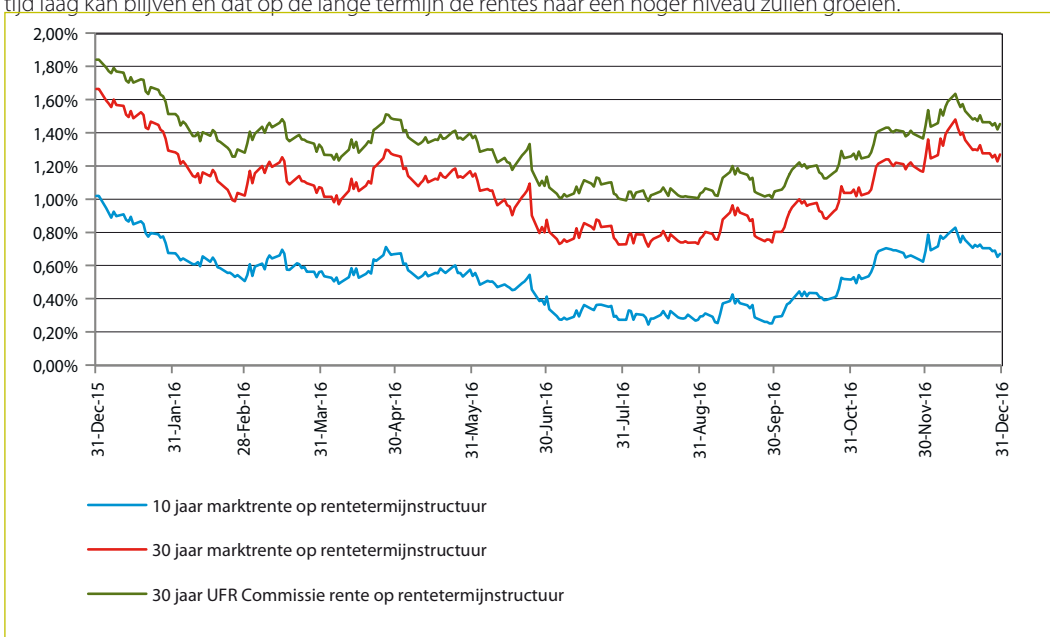
Onder het nFTK bedraagt de actuele dekkingsgraad 109,3% en de beleidsdekkingsgraad 103,8% ultimo 2016. Dit betekent dat de actuele dekkingsgraad over het jaar licht is gestegen. De beleidsdekkingsgraad is vanwege het drukkende effect van de gewijzigde UFR gedaald over 2016. De vereiste dekkingsgraad daalt over 2016 van 117,2% naar 116,6%. De strategische beleggingsmix is over het jaar ongewijzigd gebleven. De daling van de vereiste dekkingsgraad komt voort uit de gedaalde rentecurve. De vereiste dekkingsgraad verschilt per pensioenfonds en is afhankelijk van de samenstelling van de beleggingen, ontwikkelingen op de financiële markten en het deelnemersbestand.

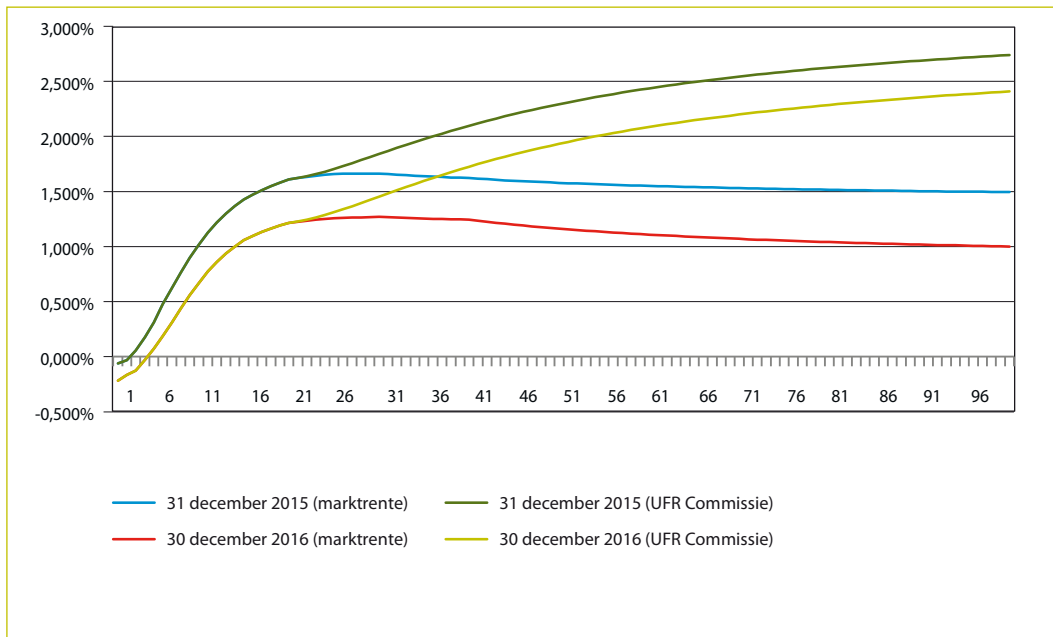
De ontwikkeling van de dekkinggraad gedurende de afgelopen 2 jaar ziet er als volgt uit:

Bron: gerapporteerde cijfers aan DNB

In de grafiek op de volgende pagina zijn de 10- en 30-jaars renteontwikkeling van de marktrente en de 30-jaars renteontwikkeling van de rente gebaseerd op de Ultimate Forward Rate weergegeven. De tweede grafiek op de volgende pagina toont de marktrentecurve en de UFR curve per eind 2015 en eind 2016. In beide grafieken is de daling van de rente tot en met het derde kwartaal in 2016 zichtbaar, daarna is er sprake van een rentestijging. Per saldo is er sprake van een daling van de rente over 2016. Rentes bevinden zich op een historisch laag niveau. Het bestuur houdt er in het dynamische renteafdeckingsbeleid rekening mee dat de rente de komende tijd laag kan blijven en dat op de lange termijn de rentes naar een hoger niveau zullen groeien.

Herstelplan

Formeel bevindt het Fonds zich sinds 30 september 2015 in een tekortsituatie. AZL heeft de berekeningen voor het herstelplan uitgevoerd. De gehanteerde hersteltermijn bedraagt, zoals opgenomen in de abtn van het Fonds, 10 jaar. Het herstelplan is op 21 december 2015 ingediend bij DNB en DNB heeft op 22 februari 2016 instemming verleend op het ingediende herstelplan.

Naar verwachting is het Fonds ultimo 2020 uit herstel. Het Fonds is in staat zelf te herstellen, er zijn geen aanvullende maatregelen nodig. Vanuit het dekkingsgraadsjabloon is af te leiden dat het herstel voornamelijk voortkomt uit:

- Verwachte beleggingsrendementen;
- Positief effect van de solvabiliteitsopslag in de premie.

Het herstelplan zal jaarlijks en met toestemming van DNB voor het eerst per ultimo 2016 worden geactualiseerd. In 2016 heeft het Fonds de uitgangspunten voor de actualisatie van het herstelplan vastgesteld.

Ontwikkeling beleggingsportefeuille

De returnportefeuille heeft over 2016 een absoluut positief rendement behaald van 10,2% en heeft hiermee beperkt slechter gepresteerd dan de benchmark. Op de matchingportefeuille is een positief rendement gerealiseerd van 12,1%. Het rendement van de totale portefeuille kwam uit op 14,2%. Deze rendementen zijn berekend na aftrek van de in de fondsen berekende vermogensbeheerkosten.

Oorspronkelijk heeft het Fonds een cashportefeuille ingericht om rekening te houden met onvoorziene gebeurtenissen. Per ultimo van het voorgaande boekjaar was de cashportefeuille leeg en waren alle middelen belegd in liquide beleggingsfondsen. Met de transitie van het vermogensbeheer is de cashportefeuille dan ook komen te vervallen. In onderstaande tabel wordt de verhouding tussen de matching- en de returnportefeuille weergegeven.

Tabel 1: Werkelijke verdeling Matchingportefeuille en Returnportefeuille

	Per 31/12/2015	Per 31/12/2016	Strategische gewing
Matching (LDI) portefeuille	62,7%	49,9%	54%
Returnportefeuille	37,3%	50,1%	46%

Performance

In tabel 2 is de performance van de beleggingsportefeuille weergegeven.

Tabel 2: Performance beleggingsportefeuille

Rendement 2016	Portefeuille	Benchmark
Matchingportefeuille	12,1%	9,5%
Returnportefeuille	10,2%	10,6%
Totale portefeuille	14,2%	12,7%

Toelichting

Het absolute positieve rendement van 14,2% is veroorzaakt door:

- Een per saldo daling van de rente, waardoor de waarde van matchingportefeuille stijgt;
- Positieve ontwikkelingen op de financiële markten die uiteindelijk leiden tot een positief resultaat op de returnportefeuille.
- Een positieve bijdrage op het totale portefeuille rendement van de wijziging van de vermogensstructuur per juli 2016, waarbij de allocatie naar de returnportefeuille is verhoogd en de allocatie naar de matchingportefeuille is verlaagd.
- Het rendement van de totale portefeuille is hoger dan het gewogen gemiddelde rendement van de return- en matchingportefeuille. Dit wordt veroorzaakt door de berekeningsmethodiek. Er ontstaat een positief effect op het totale rendement door de volatiele maandrendementen van de matchingportefeuille en het relatief hoge gewicht naar de matchingportefeuille in de eerste helft van het jaar.

Binnen de returnportefeuille hebben alle beleggingscategorieën een positief rendement behaald.

Ontwikkeling Matchingportefeuille

Een deel van het vermogen wordt aangewend de waardeontwikkeling van een deel van de technische voorzieningen (TV) expliciet te volgen. Dat wil zeggen: dat deel van het vermogen wordt zodanig belegd dat het renterisico van een deel van de technische voorziening wordt geneutraliseerd. Het afdekken van het renterisico gebeurt door gebruik te maken van Liability Driven Investments (LDI). Deze zijn ondergebracht in de zogenaamde Matching portefeuille. Het LDI fonds van BMO belegt in euro staatsobligaties met een rating gelijk aan AAA-A in combinatie met Interest Rate Swaps (IRS) en rentefutures.

Het Fonds kent een dynamisch renteaafdekkingsbeleid en de huidige strategische renteaafdekking bedraagt 60% in de marktwaardeomgeving. Door de introductie van de UFR wordt niet alleen gekeken naar de renteaafdekking in marktwaarde termen (dus gebaseerd op de daadwerkelijke markttrente), maar eveneens naar de renteaafdekking op basis van de UFR. Het Fonds monitort dat de renteaafdekking op basis van de UFR niet groter wordt dan 105%. Een renteaafdekking op basis van de UFR van meer dan 100% zou betekenen dat de dekkingsgraad een daling laat zien als de UFR-rente stijgt en dit is niet gewenst. De UFR renteaafdekking per ultimo 2016 bedraagt 79,9%.

Het rendement op de Matching portefeuille van 12,1% moet gerelateerd worden aan de marktwaardeverandering van de technische voorzieningen. De waarde van de voorziening is gecorrigeerd voor de nieuw opgebouwde aanspraken in 2016. Bij de nieuwe

beheerder van de matchingportefeuille is het rendement van de benchmark gelijk gesteld aan het werkelijk behaalde rendement. Het Fonds monitort de effectiviteit van de renteaftdekking.

De nieuwe vermogensbeheerder van de matchingportefeuille realiseert de renteaftdekking met een Liability Driven Investments beleggingsfonds waarbij het looptijdprofiel van de verplichtingen van het Fonds worden gesimuleerd. Indien met langlopende staatsobligaties (incl. futures) niet de gewenste mate van renteaftdekking kan worden bereikt, worden renteswaps gekocht. Daarnaast worden de liquide middelen doorbelegd in o.a. een money market fonds, deposito's en kortlopend papier

Door gebruik te maken van renteswaps kan de marktwaarde van het BMO LDI-fonds kleiner zijn dan de marktwaarde van de af te dekken verplichtingen (zogenaamde leverage). De leverage wordt beperkt omdat het uitgangspunt is dat zoveel als mogelijk van het renterisico met behulp van langlopende staatsobligaties wordt ingevuld. De overige renteaftdekking wordt gerealiseerd door het aangaan van renteswaps.

De combinatie van de mate van renteaftdekking, de hoeveelheid middelen die daarvoor wordt gebruikt, de bijzondere marktomstandigheden (lage renteniveau) en de berekeningsmethodiek UFR, maken dat er geen sprake kan zijn van een perfecte matching. Dit betekent dat de gerealiseerde renteaftdekking kan afwijken van de beoogde aftdekking. Zo leidde het herstel van de staat-swap spread in 2016 tot een beweging in de effectiviteit van de renteaftdekking. Dit is het gevolg van het inrichten van de renteaftdekking met staatsobligaties, terwijl aan de andere kant de waarde van de verplichtingen niet tegen de staats-, maar tegen de swaprente wordt gewaardeerd. Het bestuur accepteert dit risico en is zich ervan bewust dat hierdoor de renteaftdekking groter of kleiner kan zijn dan gewenst volgens het strategische beleid. Dit wordt maandelijks door de beleggingscommissie gemonitord en indien nodig wordt bijgestuurd waarbij altijd rekening wordt gehouden met de lange termijn. De vermogensbeheerder rapporteert maandelijks over de renteaftdekking op basis van de daadwerkelijke marktrente en op basis van de UFR.

De manier waarop de matchingportefeuille is ingericht, zorgt er ook bij de nieuwe beheerder BMO voor dat er relatief grotere belangen per land in de matchingportefeuille kunnen zijn opgenomen (concentratierisico). Dit zorgt o.a. voor een grote allocatie naar de Franse, Nederlandse en Duitse staat. Het Fonds accepteert dit risico, omdat het veiligere staatsobligaties betreft. Daarnaast speelt het liquiditeitsrisico een belangrijke rol binnen de matchingportefeuille, aangezien er belegd wordt in rentederivaten. Het BMO LDI-fonds maakt voornamelijk gebruik van bilateraal afgesloten swaps waarvoor specifieke afspraken gelden voor het beheer van het onderpand in cash (zogenaamde cash-only CSA's). De beheerder monitort en beheert het proces van collateral uitwisseling op dagelijkse basis en zorgt ervoor dat er steeds over voldoende onderpand wordt beschikt. Door marktbevingen waarbij de rentecurve wijzigt, kan er een situatie ontstaan waarbij er bijstortingen gedaan dienen te worden met betrekking tot het onderpand en hiervoor dient het BMO LDI-fonds een kleine liquide buffer aan te houden. Maandelijks volgt de beleggingscommissie de rapportages van BMO over de ontwikkeling van de liquide middelen. Daarnaast bereidt het Fonds zich voor op de mogelijke wijzigingen in regelgeving voor derivaten in 2017 waarbij transacties in derivaten verplicht via een Central Clearinghouse moeten worden gehandeld.

Zolang swaps nog niet via Central Clearing worden aangekocht, wordt in de matching portefeuille kredietrisico op tegenpartijen gelopen door het aangaan van swaps. In het tegenpartijbeleid dat door BMO wordt gevolgd zijn maatregelen opgenomen ten aanzien van de selectie van en het aantal tegenpartijen waarvan gebruik gemaakt kan worden.

Ontwikkeling returnportefeuille

Op de returnportefeuille behaalde de vermogensbeheerder een absoluut rendement van 10,2%. Dit is 0,4% punt lager dan de benchmark. In het volgende hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het behaalde rendement.

In 2016 is de transitie naar de nieuw geselecteerde en grotendeels passieve managers uitgevoerd in een nieuwe vereenvoudigde strategische beleggingsbeleid. Alle beleggingsfondsen, met uitzondering van bedrijfsobligaties met een lagere dan investment grade kredietwaardigheid (High Yield) en staatsobligaties van opkomende markten, worden passief beheerd. De behaalde relatieve performance is dan ook beperkt. Daarnaast worden de beleggingen binnen de returnportefeuille grotendeels wereldwijd belegd. Per

beleggingscategorie is een afweging gemaakt tussen kosten en implementeerbaarheid van het afdekken van valutarisico en het effect op het risicoprofiel.

Beleggingen

Samenstelling van het belegd vermogen

De totale waarde van de portefeuille ultimo 2016 bedroeg € 308.335 ten opzichte van € 254.501 ultimo 2015. Deze toename wordt veroorzaakt door het positieve rendement dat in 2016 op de beleggingsportefeuille is behaald door de gedaalde rente. De reguliere premiestortingen zijn relatief groot door de vele aangesloten werkgevers, de lage rente en de vereisten voor de solvabiliteitsbuffer vanuit het nFTK.

Onderstaand zijn ter vergelijking de kerngegevens van het belegd vermogen ultimo 2016 en de strategische beleggingsmix weergegeven:

Beleggingscategorie	Waarde ultimo 2016		Mandaat	Rendement 2016	
				Portfolio	Benchmark
Totale Portefeuille	308.529	100,0%	100,0%	14,2%	12,7%
1. Returnportefeuille	154.440	50,2%	46,0%	10,2%	10,6%
Equity World	98.975	64,1%	63,0%	7,2%	6,7%
Equity Emerging markets	10.719	6,9%	7,0%	14,1%	14,5%
Totaal aandelen	109.694	71,0%	70,0%	8,9%	8,5%
Commodities	0	0,0%	0,0%	2,7%	3,6%
Global Credits	14.654	9,5%	10,0%	4,2%	4,4%
High Yield	15.243	9,9%	10,0%	12,4%	15,1%
EMD bonds	14.849	9,6%	10,0%	10,2%	11,4%
Totaal Vastrentende waarden	44.746	29,0%	30,0%	8,4%	9,7%
Liquide middelen	222	0,0%	0,0%		
2. Matching portefeuille	153.672	49,8%	54,0%	12,1%	9,5%

Benchmark (1. Return Portfolio)

63% MSCI World Index NR USD (hedged to EUR) + 7% MSCI Emerging Markets Index NR USD + 10% Markit iBoxx EUR Liquid Corp Large TR + 10% BofA ML Non-Financial Dev. Markets HY Constr. (TR) (EUR-H) + 10% [50% JPM EMBI Global Diversified TR (EUR-H)/50% JPM GBI-EM Global Diversified TR (EUR-UH)]

Benchmark (2. Matching Structure)

Liabilities Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland (EUR)

Dynamische renteafdekking

Het Fonds heeft een dynamisch renteafdekkingsbeleid. Het bestuur is van mening dat de rente zodanig lage niveaus heeft bereikt dat verdere dalingen van de rente (theoretisch gezien) steeds onwaarschijnlijker worden. Bovendien wordt de risicopremie (rendement dat op renteontwikkelingen) behaald kan worden, groter¹⁾.

De huidige strategische renteafdekking bedraagt 60% renteafdekking met een bandbreedte van [55%,65%]. Op basis van de UFR is de maximale afdekking vastgesteld op 105%.

Er zijn 'triggers' ingebouwd. Op het moment dat er 'trigger'niveaus worden bereikt, wordt een conference call voor het Fonds georganiseerd en kan worden besloten van het strategisch beleggingsbeleid af te wijken. Het Fonds gebruikt hierbij de volgende richtlijnen voor het afdekkingspercentage.

30 jaars swaprente	>2,4	[2,4-2,2]	[2,2-2,0]	[2-1,8]	[1,8-1,6]	<1,6
Afdekkings %	80	75	70	65	60	60
Bandbreedten	[70,90]	[65,85]	[60,80]	[55,75]	[55,70]	[55,65]

Het Fonds benadrukt dat:

- het gezins de bedoeling is een automatisme in te bouwen. De opgegeven afdekkingspercentages zijn richtlijnen. In de conference call kan besloten worden hiervan af te wijken.
- dit dynamische beleid geen tactisch, maar een strategisch instrument is. Op langere termijn, bij een hoger niveau van de rente zal er pas toegevoegde waarde van dit beleid zichtbaar zijn.

Het resultaat op dit dynamische beleid wordt per kwartaal gemonitord. Sinds de implementatie in 2014 tot en met 2016 is het effect op de dekkingsgraad van het beleid negatief. Op basis van de norm zou de waardestijging van de matchingportefeuille voor de invoering van het dynamische beleid EUR 42.4 miljoen bedragen terwijl deze nu EUR 37.1 miljoen bedraagt. Dit betekent een negatief resultaat van absoluut EUR 5.3 miljoen.

Effectiviteit renteafdekking

Het renterisico is het grootste risico binnen de beleggingsportefeuille van het Fonds. Het Fonds heeft immers een jong deelnemersbestand en dus zeer langlopende verplichtingen. De beheersing van het renterisico, de effectiviteit van de renteafdekking en de inrichting van de matchingportefeuille, waarmee de rentegevoeligheid van de beleggingsportefeuille in grote mate wordt afgestemd op de rentegevoeligheid van de verplichtingen van het Fonds, heeft de continue aandacht. Vanaf 2012 wordt ook het renterisico op de jaarlijkse premie-instroom afgedekt. De premie-instroom bedraagt circa 10% per jaar, wat een fors effect heeft op de renteafdekking.

Dit betekent concreet dat bij het bepalen van het renteafdekkingspercentage nu ook de op te bouwen aanspraken gedurende het jaar worden meegenomen.

1) De rentegevoeligheid van pensioenverplichtingen hangt af van het renteniveau. Er geldt: hoe lager de rentestand, des te hoger de rentegevoeligheid. Dit leidt tot een groter effect op de dekkingsgraad van rentebewegingen.

Prestaties vermogensbeheerder

Er vindt een strakke monitoring op de prestaties van de vijf externe vermogensbeheerders plaats door het Fonds. Drie van de externe managers zijn in 2016 aangesteld. Het bestuur heeft voor de beoordeling van de vermogensbeheerder kwalitatieve en kwantitatieve criteria opgesteld. De beoordeling op basis van deze criteria vindt halfjaarlijks plaats. De rendementen worden maandelijks gemonitord.

Rebalancing

Er is geen vast rebalancingbeleid tussen de matching- en returnportefeuille. De beleggingscommissie monitort de wegingen gedurende het jaar en adviseert het bestuur over mogelijke bijsturing in ieder geval jaarlijks bij de premiebelegging. De premiebelegging van 2016 is gebruikt om bij te sturen naar het hogere risicoprofiel, maar deze stap was niet voldoende omdat de waarde van de matchingportefeuille relatief hoger werd door de daling van de rente.

In aanvulling op de transitie is het rebalancingbeleid van de returnportefeuille aangepast. Voorheen was het uitgangspunt binnen de returnportefeuille maandelijks rebalancing waarbij de vermogensbeheerder een beperkt actieve ruimte heeft. Vanwege operationele risico's en onnodig hoge transactiekosten, is besloten om voor de returnportefeuille over te stappen naar jaarlijkse rebalancing.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het pensioenfonds heeft in haar investment beliefs opgenomen dat het er vanuit ethische en maatschappelijke doelstellingen voor kiest dat niet alle organisaties in aanmerking komen voor de uitbesteding van taken. De vermogensbeheerorganisaties waar het pensioenfonds mee samenwerkt, erkennen en maken de algemeen door de Verenigde Naties vastgestelde minimale maatschappelijke normen onderdeel van hun ondernemingsbeleid, strategie, cultuur en dagelijkse gang van zaken (ondertekenaars UNPRI).

Daarnaast zal het Fonds zich houden aan het verbod dat is opgenomen in het Wijzigingsbesluit financiële markten 2013, waarbij maximaal 5% is toegestaan in beleggingsinstellingen en indices die beleggen in bedrijven die controversiële wapens maken, onderhouden of verhandelen. Deze wapencategorie omvat antipersoneelsmijnen, clusterbommen, munitie met verarmd uranium en biologische, chemische of nucleaire wapens.

Jaarlijks toetst het Fonds of het zich aan deze regelgeving houdt en dat kan ook voor 2016 worden bevestigd.

Door de keuze voor passief beleggen en via een fonds beleggen heeft het Fonds geen rechtstreekse invloed op de keuze in welke ondernemingen zij belegt. Het is voor het Fonds dan ook niet mogelijk om in de huidige vermogensbeheerstructuur beleid te voeren ten aanzien van uitsluitingen.

Door de keuze voor passief beleggen en via een fonds beleggen heeft het Fonds geen rechtstreekse invloed op de keuze in welke ondernemingen zij belegt. Immers, het pensioenfonds belegt in beleggingsfondsen waarbij individuele selectie van ondernemingen niet mogelijk is. Zolang het pensioenfonds gebruik maakt van de huidige beleggingsfondsen kan er geen beleid gevoerd worden ten aanzien van uitsluitingen en wordt ook geen actief (stem)beleid gevoerd met betrekking tot milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen.

Transitie vermogensbeheer

In 2015 zijn vanuit de strategische heroriëntatie de volgende besluiten genomen:

- Beleggingsmix: Nieuwe (vereenvoudigde) invulling van de returnportefeuille
- Nieuwe managers voor de beleggingscategorieën:
 - Obligaties opkomende landen
 - Aandelen ontwikkelde landen
 - Matchingportefeuille

Voor wat betreft de vermogensbeheerstructuur is in 2016 onderzocht hoe de activiteiten die door de voormalige vermogensbeheerder werden uitgevoerd, het beste kunnen worden herverdeeld over de nieuwe uitbestedingspartijen: custodian, nieuwe manager

matchingportefeuille en beleggingsadviseur. Verschillende varianten zijn onderzocht. Uiteindelijk is gekomen tot de volgende verdeling:

BMO (nieuwe beheerder matchingportefeuille) neemt de externe fondsen uit de returnportefeuille op in haar administratie. Deze administratie wordt gevoed met informatie van de onafhankelijke custodian NT. BMO zorgt voor een onafhankelijke waardering en performance meting en de totaalrapportage. BMO controleert vervolgens dagelijks of de wegingen van de beleggingsportefeuille binnen de gestelde mandaatgrenzen liggen (mandaat compliance). BMO voert transacties uit indien bandbreedtes worden overschreden (rebalancing) en bijvoorbeeld bij de jaarlijkse premiebelegging waarbij het pensioenfonds aangeeft hoe de gelden over de portefeuille dienen te worden verdeeld. De rapportages aan DNB worden verzorgd door de beleggingsadviseur Mercer. Samengevat:

Activiteiten	Uitbestedingspartij
Onafhankelijke waardering en financiële verslaglegging	Custodian
Totaalrapportage beleggingen (maand en kwartaal) en performancemeting verschillende fondsbeleggingen	Beheerder matchingportefeuille
Mandaat compliance en rebalancing	Beheerder matchingportefeuille
Uitvoeren transacties bij maandelijkse rebalancing en bijv. premiebelegging	Beheerder matchingportefeuille
Rapportages aan DNB: Jaarwerk- en jaarstaten, input FTK berekeningen, kostentransparantie	Beleggingsadviseur

In 2016 is de transitie van de nieuwe beleggingsmix, de nieuwe managers en de nieuwe vermogensbeheerstructuur uitgevoerd. BMO is de transitie manager voor zowel de return- als de matchingportefeuille, beleggingsadviseur Mercer voert een inhoudelijke controle op de transitie uit en het bestuursbureau is de coördinerende partij vanuit het pensioenfonds. De stuurgroep wordt ingevuld door de voorzitter van het bestuur, het bestuursbureau en de beleggingsadviseur.

De transitie is goed verlopen. Voor de returnportefeuille zijn de transacties uitgevoerd conform het vooraf opgestelde transitieplan. Uitgangspunt was het behoud van marktexposure. Er hoefde geen gebruik te worden gemaakt van de bij de custodian ingeregelde kredietfaciliteit.

Voor de matchingportefeuille is de transitie uiteindelijk met een week uitgesteld en deze is gestart per 7 juli. De vooraf vastgestelde rente-exposure is behouden gedurende de transitie.

Implementatie risicoprofiel

In 2015 is het Fonds gestart met de implementatie van het nieuwe risicoprofiel. Het Fonds maakt hierbij zoveel als mogelijk gebruik van zogenaamde 'gratis' momenten. Het belangrijkste 'gratis' moment is de jaarlijkse premiebelegging. Het Fonds is een jong fonds en de jaarlijkse premiebelegging is relatief groot waardoor dit een effectief instrument is. Het bestuur stelt vast hoe de premie wordt belegd, hierbij wordt rekening gehouden met marktomstandigheden en de financiële positie van het Fonds.

In 2016 is de implementatie van het nieuwe risicoprofiel afgerond. In mei 2016 is hiervoor de jaarlijkse premiebelegging en de transitie als instrument gebruikt. De premie is belegd in het nieuwe Vanguard aandelenfonds. In juli 2016 is eveneens de transitie als instrument gebruikt om de implementatie van het nieuwe risicoprofiel af te ronden. Hierbij is een herverdeling geweest vanuit de bestaande matchingportefeuille naar de nieuwe return- en matchingportefeuille.

Beleggingscommissie

Het Fonds heeft het vermogensbeheer en de beleggingsadministratie, met uitzondering van het vermogensbeheer voor de via de Beschikbare Premie Module en de Vrijwillige Bijspaar Module opgebouwde pensioenkapitalen, in de nieuwe vermogensbeheerstructuur uitbesteed aan BMO. De custodian activiteiten worden uitgevoerd door NT.

Het bestuur heeft een mandaat opgesteld waarbinnen de beleggingscommissie kan opereren. De beleggingscommissie draagt zorg voor het feitelijk (doen) beheren van het vermogen van het Fonds. De beleggingscommissie bereidt voorstellen voor over aanpassing van de beleggingsdoelstelling en het strategische beleid ten behoeve van het bestuur. Het dagelijkse beheer van de portefeuille is vooralsnog uitbesteed aan de verschillende vermogensbeheerders. BMO is de partij die naast het beheer van de matchingportefeuille ook de uitvoerder is van het totale beleggingsmandaat en performancemeter.

De beleggingscommissie is in 2016 vier keer bijeen geweest en er is eenmaal een call geweest. Gedurende de voorbereiding van de transitie en de transitie zelf heeft de stuurgroep in ieder geval wekelijks conference calls gevoerd en er is een separate voorbereidende bijeenkomst geweest. De vermogensbeheerder BMO is driemaal uitgenodigd en de beheerder van de DC-regeling is eenmaal uitgenodigd bij de vergadering van de beleggingscommissie. Het bestuursbureau heeft tweemaal een service review met de custodian doorlopen. Naast deze bijeenkomsten is er veelvuldig telefonisch contact geweest, zowel tussen de leden van de beleggingscommissie onderling als tussen de leden van de beleggingscommissie en de beleggingsadviseurs, de vermogensbeheerders en de custodian.

Beschikbare Premie Module (BPM)/Vrijwillige Bijspaar Module (VBM) en netto pensioenregeling

Het vermogensbeheer ten behoeve van de BPM- en VBM regeling sinds 1 juni 2012 en van de netto pensioenregeling sinds 1 januari 2015 ondergebracht bij NN Investment Partners (NN IP) in het product Mijn Pensioen.

Mijn Pensioen is een pensioenoplossing waarbij de pensioenpremies worden belegd in beleggingsfondsen. De deelnemer heeft hierbij de keuze uit verschillende beleggingsconcepten:

- LifeCycle Mix: de premies worden in een door het bestuur bepaalde beleggingsportefeuille belegd welke rekening houdt met de leeftijd. Het risico van de beleggingen wordt afgebouwd naarmate de pensioenleeftijd dichterbij komt;
- Eigen Verdeling en Sparen: de portefeuille wordt samengesteld aan de hand van een eigen verdeelsleutel over beleggingscategorieën en fondsen en de deelnemer heeft de mogelijkheid om te sparen;
- Vrije Keus: de deelnemer belegt de pensioenpremies zelf.

Vanaf september 2015 is het vanuit NN IP mogelijk om deelnemers standaard de LifeCycle Passief aan te bieden in plaats van de huidige LifeCycle Actief. Het Fonds biedt echter ofwel de passieve of de actieve variant aan, het is niet mogelijk om deelnemers hierin zelf een keuze te laten maken. Hoewel de passieve lifecycle meer aansluit bij de nieuwe investment beliefs van het Fonds, heeft het bestuur ook in 2016 vastgesteld nu niet de overstap te willen maken naar deze passieve lifecycle. Ten opzichte van de huidige lifecycle zijn de voordelen voor de deelnemers nog te beperkt. Het kostenniveau voor beide varianten is namelijk hetzelfde. Bovendien krijgen de deelnemers te maken met aan- en verkoopkosten bij een eventuele transitie.

In het vierde kwartaal is een benchmarkonderzoek uitgevoerd voor de huidige beschikbare premie propositie. De lifecycle van NN IP is beoordeeld op onder andere spreiding van beleggingsrisico's, afdekking van rente- en aandelenrisico, kosten en performance. De belangrijkste conclusie is dat de deelnemersfee met 35 basispunten relatief hoog is bij de gematigde performance van NN IP. Vooralsnog heeft NN IP geen goede passieve variant beschikbaar. De algehele conclusie is dat de lifecycle die door het pensioenfonds wordt uitgevoerd licht boven het gemiddelde scoort ten opzichte van andere aanbieders in de markt.

Op 1 september 2016 is de Wet Verbeterde Premieregeling ingegaan. Vanaf deze datum kunnen deelnemers kiezen of zij een vaste of een variabele pensioenuitkering of een combinatie van beiden inkopen (momenteel vindt inkoop van een vaste pensioenuitkering bij het Fonds buiten het pensioenfonds plaats). Het belangrijkste verschil tussen beide pensioenen is dat er bij een variabele pensioenuitkering na pensioendatum wordt doorbelegd. Dit biedt de kans om een hoger pensioen te krijgen door het behalen van beleggingsrendement in de uitkeringsfase. Het kan echter ook tot een lager pensioen leiden bij tegenvallende beleggingsresultaten. Deze nieuwe wetgeving vraagt extra aandacht van het pensioenfonds in 2017. Het pensioenfonds treedt daarom in het eerste kwartaal van 2017 in overleg met de werkgever over de uitvoering van de DC-regeling. De kosten voor zowel de deelnemers als het pensioenfonds zullen hierbij onderwerp van discussie zijn.

De rendementen voor de verschillende leeftijdscohorten over 2016 staan in onderstaande tabel opgenomen. De neutrale Life Cycle Mix, welke het bestuur als standaard optie voor de deelnemers heeft gekozen, heeft over deze periode een gemiddeld rendement behaald van 8,6%. De rendementen per leeftijdscohort verschillen, daar het risicoprofiel anders is. Een jonge deelnemer heeft een hoger risicoprofiel dan een oudere deelnemers.

Rendementen **2016**

Totaal Life Cycle Neutraal	8,6%
----------------------------	------

Verdeling naar leeftijdscohorten

Tot 2 jaar voor pensioen	8,4%
2-4 jaar voor pensioen	8,6%
4-8 jaar voor pensioen	8,1%
8-12 jaar voor pensioen	7,8%
12-16 voor pensioen	8,0%
Langer dan 16 jaar voor pensioen	9,2%

Over 2016 is de rente gedaald. In de lifecycles wordt renterisico afgedekt waardoor bij een rentedaling positieve rendementen worden behaald. Het meeste renterisico is afgedekt voor de deelnemers die kort voor de pensioendatum zitten, daarom hebben deze deelnemers ook het hoogste absolute rendement behaald. NB door de rentedaling is ook het inkoop tarief gestegen. Dit betekent dat ondanks dat de waarde van het vermogen stijgt door de rentestijging, er per saldo niet meer pensioen kan worden ingekocht door de rentedaling.

Over 2016 laten de overige beleggingscategorieën een positief rendement zien waardoor het totaal rendement van de portefeuilles voor alle leeftijdscohorten positief is.

Onderbouwing Prudent person

In het FTK is expliciet in de regelgeving opgenomen dat het Fonds onderbouwt dat het strategisch beleggingsbeleid en het beleggingsplan passen binnen de prudent person regel. Het Fonds heeft deze toets ultimo 2015 uitgevoerd voor de nieuwe beleggingsmix. Na de implementatie van de beleggingsmix in 2016 is de onderbouwing geactualiseerd. De belangrijkste uitgangspunten voor toepassing van het prudent beginsel zijn vastgelegd in wet- en regelgeving. Een samenvatting van de onderbouwing is als volgt:

Regelgeving

Artikel 135 Pensioenwet

- bij het vaststellen van het beleggingsbeleid worden de bestaande en toekomstige pensioenverplichtingen van deelnemers tezamen met de doelstelling en risicohouding van het Fonds als uitgangspunt genomen in de ALM-studie. Vanwege de specifieke kenmerken van de pensioentoezegging (eindloonregeling, geen indexatieambitie) en de bijstortingsverplichting van de werkgever, maakt het pensioenfonds bij de uiteindelijke keuze voor het beleggingsbeleid een zorgvuldige afweging tussen de dekkingsgraadrisico's en de bijstortingsrisico's voor de werkgever;
- het Fonds belegt alles in collectieve beleggingsfondsen;
- de beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde;
- in het jaarverslag wordt gerapporteerd hoe het Fonds uitvoering geeft aan het maatschappelijk verantwoord beleggen;

Artikel 13 en 13a besluit FTK

- Te allen tijde moeten er voldoende beleggingen liquide gemaakt kunnen worden. Het Fonds belegt in liquide beleggingscategorieën, bovendien kent het Fonds een jonge deelnemerspopulatie waardoor de liquiditeit geen probleem is;
- Alle beleggingen vinden plaats op gereguleerde markten;
- De portefeuille is gespreid over beleggingscategorieën, regio's, landen en sectoren. Het Fonds houdt bij de invulling van de beleggingsportefeuille daarnaast ook rekening met de uitgangspunten eenvoud en transparantie.
- Het Fonds gebruikt derivaten terughoudend en met name bij de afdekking van rente- en valutarisico's. Het gebruik vindt plaats binnen collectieve beleggingsfondsen en de richtlijnen die door de vermogensbeheerder (na afstemming met het pensioenfonds) worden gebruikt.
- De huidige invulling van de portefeuille is erop gericht om concentratierisico zoveel als mogelijk uit te sluiten. Uitzondering hierop is de invulling van de matchingportefeuille waarbij het Fonds een grote allocatie kent naar Nederlandse, Franse en Duitse staatsobligaties. Omdat dit veilige staatsobligaties betreft, vindt het pensioenfonds deze concentratie niet onwenselijk.
- In het beleggingsplan is het huidige beleggingsproces/-cyclus vastgelegd. Het beleggingsbeleid is gedetailleerd beschreven.

Beheerste en integere bedrijfsvoering (artikel 143 Pensioenwet)

- het Fonds beschikt ten aanzien van de beleggingscyclus over een duidelijke, volledige en transparante organisatiestructuur;
- er is een balans tussen de omvang, aard en complexiteit van de beleggingsportefeuille enerzijds en de aanwezige kennis en ervaring in het risicobeheer anderzijds.

Regels uitbesteding (artikel 34 Pensioenwet)

- het Fonds beschikt over een uitbestedingsbeleid dat mede richtlijnen ten aanzien van de selectie en evaluatie van vermogensbeheerders bevat;
- het Fonds borgt dat de mandaten en richtlijnen van de vermogensbeheerders aansluiten op het strategische beleggingsplan en het beleggingsbeleid, onder meer door het vooraf en tussentijds beoordelen van contracten, mandaten en richtlijnen.
- Verbod op langlopende leningen en garantstelling (artikel 136 Pensioenwet)
- Het Fonds heeft dergelijke leningen niet in de beleggingsportefeuille.

Actuariële paragraaf

De actuariële paragraaf geeft, naast de ontwikkelingen gedurende het boekjaar, de belangrijkste financiële cijfers van het Fonds weer.

Financiële positie

De actuele dekkingsgraad van het Fonds steeg van 105,1% per 1 januari 2016 naar 109,3% ultimo 2016. De onder het nFTK ingevoerde beleidsdekkingsgraad daalde van 108,8% per 1 januari 2016 naar 103,8% ultimo 2016. De dekkingsgraad is gebaseerd op een technische voorziening waarbij de voorgeschreven rentetermijnstructuur is gebruikt voor de verdiscontering. Er is conform de voorschriften van DNB gerekend met een rentecurve waarbij er gebruik is gemaakt van de Ultimate Forward Rate (UFR)-methodiek.

(Minimaal) vereiste financiële positie

De minimaal vereiste dekkingsgraad bedraagt 104,0% ultimo 2016.

De vereiste dekkingsgraad is een graadmeter voor het risico dat het Fonds loopt. De vereiste dekkingsgraad daalt over 2016 van 117,2% naar 116,6%. De strategische beleggingsmix is over het jaar ongewijzigd gebleven. De daling van de vereiste dekkingsgraad komt voort uit de gedaalde rentecurve. De vereiste dekkingsgraad verschilt per pensioenfonds en is afhankelijk van de samenstelling van de beleggingen, ontwikkelingen op de financiële markten en het deelnemersbestand.

De toezichthouder hanteert vanaf 2016 een aangepaste definitie voor de berekening van de dekkinggraad en het Vereist Vermogen. Naast de verplichtingen en het vermogen uit de basisregeling (risico fonds), dient ook rekening te worden gehouden met verplichtingen en het vermogen uit de excedentregeling (risico deelnemers).

Voor de toetsing van de financiële positie is de vereiste dekkinggraad ultimo 2016 vastgesteld als de vereiste dekkinggraad op basis van de strategische verdeling. In de risicoparagraaf in de jaarrekening is de strategisch vereiste dekkinggraad verder uitgewerkt.

Risicohouding en haalbaarheidstoets

De risicohouding van het Fonds is de mate waarin het Fonds bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstelling van het Fonds te realiseren en de mate waarin het Fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het Fonds. Samenvattend kan de risicohouding (en het daaruit voortvloeiende dynamisch strategisch beleggingsbeleid) van het Fonds bestempeld worden als behoudend. Onnodige risico's worden voorkomen om de kans op bijstortingen te beperken. Tegelijkertijd wordt naar voldoende verwacht rendement gestreefd om in combinatie met het sterke financieringsbeleid invulling te geven aan de noodzaak om het vereist vermogen te bereiken.

Korte termijn risicohouding

Het Fonds heeft op basis van de strategische beleggingsmix uit de ALM-studie de risicohouding van het Fonds voor de korte termijn afgeleid. Deze komt tot uitdrukking in de hoogte van het Vereist Vermogen (VV) en een bandbreedte daarvoor, omdat het VV kan fluctueren door verschuivingen in de strategische mix binnen de bandbreedtes. Het korte termijn risico, gemeten door middel van het Vereist Vermogen bij de strategische beleggingsportefeuille, bedraagt per 30 september 2016 117,4%. Het VV kan fluctueren door verschuivingen in de strategische mix binnen de bandbreedtes¹⁾ 111,3% en 122,3% (per 30 september 2016). Per kwartaal monitort het pensioenfonds of het VV zich binnen de afgesproken bandbreedtes bevindt.

Lange termijn risicohouding

Jaarlijks voert het Fonds vóór 1 juli de haalbaarheidstoets uit. Dit is een toets op de 'haalbaarheid' van de ambities van het Fonds: voldoen de resultaten aan de vastgestelde ondergrenzen.

De hiernavolgende tabel vat de resultaten van de haalbaarheidstoets per rapportagedatum 1 januari 2016 en de normstelling door het bestuur samen:

1) Een wijziging van het VV als gevolg van fluctuaties in de rentestand wordt opgevangen door de VV bandbreedte te definiëren ten opzichte van het gewijzigde VV.

Uitgangspositie	Te kiezen ondergrens	Lange termijn risicohouding NORMEN	Lange termijn risicohouding RESULTATEN PER 1/1/2016	
Feitelijke financiële positie	Ondergrens bij verwacht pensioenresultaat op fondsniveau	60%	80%	✓
	Maximale afwijking van pensioenresultaat op fondsniveau in slecht weer scenario	30%	19%	✓

Het belangrijkste resultaat van de haalbaarheidstoets voor het Fonds is dat het verwachte pensioenresultaat op Fondsniveau 80% bedraagt. Dit betekent dat het pensioen van deelnemers naar verwachting 20% aan koopkracht verliest. Dit resultaat is in lijn met de opzet van het type pensioentoezegging. Voor het pensioenfonds geldt namelijk dat gedurende de pensioenopbouw het koopkrachtbehoud 100% is (vanwege eindloonregeling). Het koopkracht verlies ontstaat in de inactieve periode omdat het Fonds geen toeslagenbeleid kent.

Aangezien het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau boven de gestelde ondergrens van 60% ligt en de maximale afwijking voor het pensioenresultaat op fondsniveau in het 'slecht weer scenario' binnen de gestelde bandbreedte van 30% uitkomt, voldoet het Fonds aan de criteria van de haalbaarheidstoets.

Analyse van het resultaat

De stijging van de dekkingsgraad van 3,3%-punt in 2016 volgt uit het positieve resultaat van 13.145 in het boekjaar. In 2015 was er een negatief resultaat van 36.013.

Op 13 september 2016 heeft het AG de prognosetafel 2016 gepubliceerd. Ten opzichte van de prognosetafel 2014 neemt de levensverwachting voor vrouwen toe en blijft de levensverwachting voor mannen vrijwel gelijk. Naast de prognosetafel, maakt het Fonds ook gebruik van een model voor de ervaringssterfte dat is gebaseerd op het inkomensniveau van deelnemers. Zonder aanvullende impactberekeningen te maken, heeft Het Fonds besloten per 31-12-2016 de grondslagen te actualiseren. Het is voor het Fonds evident dat de grondslagen actueel dienen te zijn. De nieuwe tafels zullen worden verwerkt in de toekomstige jaarpemies. Over de impact over het verleden heeft het Fonds een separate discussie gevoerd of en hoe dit bij de werkgever in rekening te brengen. Vanuit de januari berekeningen is gebleken dat de nieuwe tafels juist zorgen voor een vrijval van de waarde van de verplichtingen en hiermee is er dus geen sprake van een 'last' over het verleden.

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie over 2016 is vastgesteld conform de actuariële en bedrijfstechnische nota (abtn). Dit betekent dat de premie is vastgesteld op basis van marktwaarde. De kostendekkende premie op marktwaarde bedraagt 24.180 en aangezien het Fonds de kostendekkende premie bij de aangesloten werkgevers in rekening brengt is de feitelijke premie gelijk aan de kostendekkende premie op marktwaarde van 24.180. De feitelijk betaalde premie en de zuivere kostendekkende premie kunnen als volgt uitgesplitst worden.

- Actuarieel benodigd	16.730
- Risicopremies	3.184
- Opslag in stand houden vereist vermogen	3.188
- Vrijval Excassokosten	-38
- Opslag voor uitvoeringskosten	1.116
	<hr/>
	24.180

Selectietraject herverzekeraar

De herverzekeringsovereenkomst van het pensioenfonds voor de verzekering van het overlijdensrisico en het premievrijstellingsrisico bij arbeidsongeschiktheid met CB Achmea is eind 2016 afgelopen. Het bestuur heeft AZL als actuarieel adviseur gekozen voor de begeleiding en beoordeling van offertes van herverzekeraars met ingang van 1 januari 2017. Er zijn op verzoek van het bestuur naast de herverzekeraars waarmee Abbott Internationale verzekeringspools afspraken mee heeft, op advies van AZL ook bij twee andere herverzekeraars offertes opgevraagd.

Uitgangspunten in het selectietraject zijn:

- Volledige risicoherverzekering van het overlijdens- en het arbeidsongeschiktheidsrisico;
- Verzekering op kapitaalbasis;
- Ongewijzigde berekeningsmethodiek van de te herverzekeren risicokapitalen;
- Internationale poolingsmogelijkheden worden onderzocht.

Op basis van prijs en de volledige aansluiting van het product op de uitgangspunten van het pensioenfonds, heeft het pensioenfonds besloten voor de herverzekering door ElipsLife zonder winstdeling vanaf 2017.

Toekomstparagraaf

Verdere implementatie van de nieuwe vermogensbeheerstructuur

In 2016 heeft de transitie van het vermogensbeheer plaatsgevonden. Voor de beleggingscommissie ligt in 2017 de prioriteit bij de volledige opname van de nieuwe structuur in de pensioenfondsorganisatie. Zo is er extra aandacht voor de verbetering van de rapportages van de nieuwe beheerders. Daarnaast wordt de inrichting van de portefeuille verder verfijnd en bereidt het Fonds zich voor op de aankomende nieuwe wetgeving.

Haalbaarheidstoets

In 2017 wordt de jaarlijkse haalbaarheidstoets uitgevoerd. De haalbaarheidstoets dient aan te sluiten bij het geldende herstelplan. De deadline voor het uitvoeren van de haalbaarheidstoets is 1 juli 2017.

Wet verbeterde premieregeling

In 2016 heeft het Fonds een algehele herevaluatie van de DC-regeling uitgevoerd. In overleg met de werkgever zal in 2017 worden gekeken naar de huidige uitvoering van de DC-regeling via het pensioenfonds. Het pensioenfonds dient zich in verband met de Wet verbeterde premieregeling voor te bereiden op een algehele impactanalyse van de lifecycles Dit is de benodigde voorbereiding om aan de verplichting te voldoen om vanaf 2018 een lifecycle aan te bieden die gedurende de opbouwfase rekening houdt met de aankoop van een variabel pensioen op de pensioendatum.

Vastgesteld te Zwolle, 13 juni 2017

C.M.A. Merison
(secretaris)

J.M. Negro
(voorzitter)

R. Voorhaar

E. Dijkstra

Externe contacten

Het bestuur werkt in 2016 samen met de volgende externe partijen:

Accountant	Mazars Paardekooper Hoffman Accountants N.V., Rotterdam
Adviserend Actuaris	Mercer Nederland B.V. te 's-Hertogenbosch
Certificerend Actuaris	Aon Hewitt Nederland cv te Eindhoven B.V. te Rotterdam
Deelnemers- en financiële administratie	AZL N.V. te Heerlen
Uitvoering DC regeling	NN Investment Partners B.V. te Den Haag
Risicoherverzekering	tot en met 2016 Achmea Pensioen-en Levensverzekeringen N.V. te Apeldoorn, vanaf 2017 ElipsLife
Vermogensbeheer	tot 1 juli 2016 BNP Paribas Investment Partners Netherlands N.V. te Amsterdam Zuidoost, vanaf 1 juli 2016 BMO Global Asset Management en externe vermogensbeheerders
Custodian	Northern Trust
Bestuursondersteuning	Montae Bestuurscentrum B.V. te Rijswijk
Compliance officer	GBA Accountants te Den Haag
Visitatiecommissie	Stichting Intern Toezicht Pensioen te Rijswijk

Verslag van het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft het SPAN bestuur beoordeeld naar aanleiding van het concept jaarverslag 2016. De onderdelen waarop het verantwoordingsorgaan dit oordeel baseert zijn overeenkomstig aan voorgaande jaren.

In 2016 heeft het verantwoordingsorgaan een advies uitgebracht over: feitelijke premie- en premiecomponenten, communicatiebeleidsplan, uitvoeringsovereenkomst voor nettopensioen en beloningsbeleid.

Het verantwoordingsorgaan is vanaf de start betrokken geweest bij de totstandkoming van dit jaarverslag. Het actuariële verslag en het bestuursverslag zijn tijdig ontvangen, evenals de opmerkingen van de accountant. Het concept certificerend actuariële rapport is tijdens het overleg besproken. Een advies voor volgend jaar is om een ruimere planning aan te houden.

Met het verantwoordingsorgaan hebben we vooraf aan het jaarwerkoverleg een call opgezet om de stukken te kunnen beoordelen. Er is voor deze werkwijze gekozen op basis van de ervaringen van het verantwoordingsorgaan van voorgaande jaren. Alle vragen zijn verzameld en deze zijn tijdens het technisch jaarwerkoverleg op 16 mei 2016 beantwoord.

Ontwikkelingen in het verantwoordingsorgaan

In 2016 is besloten om het aantal leden van het verantwoordingsorgaan terug te brengen van 9 leden naar 7 leden. Door middel van het niet invullen van een vacature en het geplande vertrek van Gerben Holtmaat per 31-12-2016 is het nieuwe ledenaantal bereikt.

In 2016 heeft het verantwoordingsorgaan ook als toehoorder deelgenomen aan de commissievergaderingen: Risicomanagementcommissie, Beleggingscommissie en de Communicatie commissie. Dit heeft het verantwoordingsorgaan als prettig ervaren.

Financiële positie & premiebeleid

De actuele dekkingsgraad is gedurende het jaar gestegen van 105,1% naar 108,4%. De stijging komt voornamelijk door; een positief beleggingsresultaat, en de beëindigde risico-herverzekeringsovereenkomst met Centraal Beheer.

De beleidsdekkingsgraad daalde van 108,8% naar 103,8%. De daling van de beleidsdekkingsgraad werd voornamelijk veroorzaakt door de lage markttrente.

Er is in 2016 geen wijziging in het premiebeleid geweest. Daarnaast zijn er geen ingrepen in de hoogte van de pensioenuitkeringen doorgevoerd en staan deze ook niet gepland.

Het SPAN heeft in 2015 een herstelplan ingediend per 30-9-2015. Per 31-12-2016 is er weer een actualisatie naar DNB gestuurd. De verwachting is dat het fonds door de jaarlijkse premie en de beleggingsopbrengsten op eigen kracht uit de herstelsituatie zal komen.

Beleggingsbeleid

In 2016 is een overstap gemaakt van BNP Paribas naar BMO voor het totale vermogensbeheer.

Daarnaast is het beleid veranderd van actief vermogensbeheer naar passief vermogensbeheer. In het verleden is gebleken dat actief vermogensbeheer niet tot betere resultaten heeft geleid. De kosten voor passief vermogensbeheer zijn lager dan voor actief vermogensbeheer.

Het verantwoordingsorgaan kan zich goed vinden in deze beslissing om over te gaan naar een nieuwe vermogensbeheerder.

De transitie naar de nieuwe vermogensbeheerder is goed verlopen.

In 2014 is een dynamisch rente-afdekkingsbeleid gestart. De verwachting is dat de kans dat de rente verder zal dalen lager is dan de kans dat de rente zal stijgen. In 2016 is de rente echter laag gebleven. Het bestuur volgt de ontwikkelingen periodiek, maar ziet nog geen reden om af te wijken van dit beleid.

Een groot deel van het vermogen is belegd in producten met een laag risico. Het verantwoordingsorgaan kan zich hierin goed vinden, met name omdat er geen indexatie-ambitie is.

Toeslagenbeleid

Het verantwoordingsorgaan erkent dat het toeslagenbeleid op dit moment geen onderdeel vormt van de pensioenregeling.

Integraal risico-management

In 2016 zijn de financiële en de niet-financiële risico's opgenomen in de rapportage die ieder kwartaal gedeeld wordt. Het verantwoordingsorgaan vindt dit een positieve ontwikkeling.

Communicatie

Het verantwoordingsorgaan is tevreden met wederom een goed leesbaar jaarverslag.

In 2016 heeft het voltallige verantwoordingsorgaan een workshop over het communicatiebeleid bijgewoond, samen met het bestuur en vertegenwoordigers van de verschillende ondernemingsraden. Het verantwoordingsorgaan is goed betrokken bij de communicatie-initiatieven van het fonds.

Uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten per deelnemer zijn gedaald. Het verantwoordingsorgaan vindt dit een goede ontwikkeling. Het verantwoordingsorgaan wil graag geïnformeerd worden over wijzigingen en achtergrond van de wijzigingen in de uitvoeringskosten per deelnemer in 2017.

Overige wijzigingen

In 2016 is een wijziging van de risico-herverzekeraar gestart. Per 31-12-2016 loopt het contract bij Centraal Beheer af en er is gekozen om vanaf 1-1-2017 met Elips Life verder te gaan.

Professionaliteit & functioneren van het bestuur

De samenwerking tussen het bestuur en het verantwoordingsorgaan wordt door het verantwoordingsorgaan als prettig ervaren. De betrokkenheid bij de verschillende commissies en de workshop over het communicatiebeleid werd ook als prettig ervaren.

Conclusie:

Het verantwoordingsorgaan geeft een positief oordeel over het functioneren van het bestuur over het jaar 2016.

Het verantwoordingsorgaan

Jaap Zandstra
Secretaris

Maurice Raven
Voorzitter

Reactie van het bestuur op het oordeel 2016 van het Verantwoordingsorgaan

Het bestuur van SPAN is verheugd over het positieve oordeel dat het verantwoordingsorgaan heeft uitgesproken over het functioneren van het bestuur in 2016. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor haar werkzaamheden en positieve bijdrage gedurende 2016.

Onderstaand gaat het bestuur nog nader in op enkele zaken die het VO heeft aangestipt.

Ontwikkelingen in het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan geeft aan dat zij het prettig heeft gevonden om als toehoorder aanwezig te zijn geweest bij de diverse vergaderingen van de commissies. Het bestuur heeft dit ook als prettig ervaren. Het bestuur merkt echter wel op dat wegens bezuinigingen de vergaderingen van de commissies worden beperkt. Hierdoor zal er minder gelegenheid zijn tot het bijwonen van commissievergaderingen.

Integraal risicomanagement

Het bestuur is met het verantwoordingsorgaan van mening dat het goed is dat (de monitoring van) de risico's elk kwartaal in de rapportages gedeeld worden. Op deze manier zijn de risico's goed zichtbaar en kan adequaat worden ingegrepen indien dit nodig is.

Communicatie

In 2016 is door het bestuur veel aandacht geschonken aan het ontwikkelen van een gevarieerde en adequate communicatie. Het verantwoordingsorgaan, de werkgever en de Centrale Ondernemingsraad zijn hier nauw bij betrokken geweest. Alle partijen hebben waardevolle input geleverd. Het bestuur heeft de betrokkenheid van het verantwoordingsorgaan als zeer positief ervaren.

Uitvoeringskosten

Het verantwoordingsorgaan wil graag geïnformeerd worden over wijzigingen en achtergronden van deze wijzigingen in de uitvoeringskosten per deelnemer in 2017. Het bestuur geeft gehoor aan deze vraag en zal het verantwoordingsorgaan daarover berichten.

Tot slot spreekt het bestuur uit dat het bestuur graag de prettige samenwerking met het verantwoordingsorgaan wil continueren.

Verslag van de Visitatiecommissie

Samenvatting (voor het jaarverslag)

Het pensioenfonds van Abbott Nederland kent een solide financiering en wordt goed gerund. Er is een bijstortverplichting van de sponsor. De sponsor heeft bewust gekozen voor een zelfstandige positie van het pensioenfonds voor de Nederlandse werknemers met een eigen identiteit en herkenbaarheid. In het vorige visitatierapport werd aangegeven dat er geen grote uitdagingen op het spel lijken te staan als het gaat om de strategische kernpositie van het pensioenfonds bij de sponsor. Desalniettemin werd aanbevolen alert te zijn op alle ontwikkelingen in de omgeving (macro-economisch, financieel, wet- en regelgeving en het externe toezicht).

Hoewel deze positie thans niet fundamenteel anders is, dienen zich nieuwe aandachtspunten aan. Zo heeft de sponsor aangegeven de huidige pensioenregeling in de 2e helft van 2017 opnieuw te willen bezien. Dit laatste vloeit onder meer voort uit de vraag of de pensioen richtleeftijd naar 68 jaar moet worden gebracht en deze leeftijd haalbaar moet worden geacht voor alle werknemers. Bij het V.O. en de werknemers komt tevens de vraag naar boven welke mogelijke gevolgen de diverse verkopen en acquisities van bedrijven of bedrijfsonderdelen door de sponsor hebben voor de houdbaarheid van een pensioenregeling die wordt uitgevoerd door een pensioenfonds met (door de schaalgrootte noodzakelijkerwijs) relatief hoge kosten per deelnemer.

Los van deze aandachtspunten geeft het dagelijks reilen en zeilen van het pensioenfonds geen aanleiding tot urgente uitdagingen of de noodzaak van een nieuw toekomstperspectief.

Het pensioenfonds is volledig in control voor wat betreft de aansturing van bestuursprocessen, de eigen besluitvorming en de voortgang op de diverse deelgebieden. De meeste aanbevelingen uit het visitatierapport van 2016 zijn opgevolgd. Daarnaast is de beoogde transitie van het vermogensbeheer goed verlopen. Het bestuur wordt actief ondersteund door bestuurscommissies. Binnen het bestuur vinden discussies plaats op basis van goed voorbereide documenten.

De volgende aanbevelingen zijn in dit visitatierapport opgenomen:

1. Overweeg het vacaturebeleid meer taakstellend vast te leggen in beleidsuitgangspunten en minder ad hoc te benaderen zodat beter en langer van te voren voorgesorteerd kan worden op eventuele vacatures.
2. Overweeg om een wat uitgebreider opleidingsprogramma voor het VO te creëren waarmee het kennis- en deskundigheidsniveau voor het VO in het algemeen wat hoger kan worden.
3. Wees alert op de noodzakelijke verscheidenheid van competenties bij bestuursleden en betrek deze bij de vervulling van vacatures.
4. Wees alert op langjarige afwijking van de statuten, zoals bij de voorzittersfunctie en de beperking door uitsluiting van de pensioengerechtigde vertegenwoordiger. Breng de dagelijkse praktijk meer in overeenstemming met de statuten of omgekeerd.
5. Bekijk de aanbevelingen en richtlijnen rondom insider en belangenverstremgeling opnieuw en voer hierover een open discussie. Breng het huidige besluit zo nodig in overeenstemming met de richtlijnen en werk dit voldoende evenwichtig uit.
6. Blijf alert op ontwikkelingen die van invloed zijn op het verloop van het herstel en het herstelplan.
7. Kijk naar hoe de resultaten van de haalbaarheidstoets worden gecommuniceerd.
8. Zorg dat er meer verdieping komt in het beleid t.a.v. het maatschappelijk verantwoord beleggen.
9. Blijf werken aan vergroting van het pensioen bewustzijn met afzonderlijk beleid voor onderscheiden doelgroepen, ook al is de response in eerste instantie teleurstellend.
10. Besteed de komende periode bijzondere aandacht aan de IT-risico's verbonden aan de uitbestedingen. Wees bijvoorbeeld alert op de risico's verbonden aan het overzetten van de deelnemersadministratie op andere IT-platforms of systemen.
11. Blijf alert op onverwachte ontwikkelingen in de omgeving en op de financiële markten. Verhoog zo nodig de frequentie van vergaderen van de risicomanagementcommissie.
12. Besteed in de ABTN ook voldoende aandacht aan de beschrijving van de niet-financiële risico's naast de financiële risico's.

Reactie van het bestuur op het visitatierapport 2016

Het bestuur van SPAN is content dat de visitatiecommissie heeft opgemerkt dat het pensioenfonds een solide financiering kent en goed wordt gerund.

De visitatiecommissie geeft het bestuur in overweging het vacaturebeleid minder ad hoc te benaderen en meer taakstellend vast te leggen in beleidsuitgangspunten, zodat beter en langer van te voren voorgesorteerd kan worden op eventuele vacatures. Daarnaast beveelt de visitatiecommissie aan om alert te zijn op de noodzakelijke verscheidenheid van competenties bij bestuursleden en betrek deze bij de vervulling van vacatures. Het bestuur besteedt hier reeds aandacht aan. Bij de vervulling van een vacature begin 2017 is eerst gekeken naar een geschikte kandidaat binnen het verantwoordingsorgaan. Een kandidaat uit het verantwoordingsorgaan heeft al de nodige basiskennis en ervaring met het pensioenfonds. Door een gerichte opleiding en het bijwonen als toehoorder van bestuursvergaderingen kan een dergelijke kandidaat voorbereid worden op een mogelijke bestuurszetel. Bij het vervullen van een vacature kijkt het bestuur naast deskundigheid naar diversiteit en verscheidenheid van competenties. Het bestuur stelt wel dat het belangrijkste criterium de inhoudelijke geschiktheid van de kandidaat is. De kandidaat moet een versterking zijn voor het team.

De visitatiecommissie geeft het bestuur in overweging om een wat uitgebreider opleidingsprogramma voor het verantwoordingsorgaan te creëren

Aan het in algemene zin verhogen van het opleidingsniveau binnen het verantwoordingsorgaan zit een prijskaartje. Het bestuur heeft besloten gezien dit prijskaartje de opleiding van het verantwoordingsorgaan niet structureel vorm te geven maar afhankelijk te laten van de situatie.

De visitatiecommissie wijst het bestuur erop dat de statuten niet overeenstemmen met de praktijk voor wat betreft het invullen van de voorzittersrol. Het bestuur merkt op dat in de statuten is opgenomen dat zo veel mogelijk de voorzitter respectievelijk de secretaris uit afwisselend de werkgeversgeleding enerzijds en de werknemers- en de pensioengerechtigden- geleding anderzijds afkomstig zijn. De periode van benoeming is telkens voor een jaar. Het bestuur wenst te benadrukken dat jaarlijks de benoeming plaatsvindt van de bestuursleden in de functies. De zinsnede "zo veel mogelijk" geeft het bestuur ruimte om jaarlijks te bezien of het passend is om van positie te wisselen. Het bestuur heeft besloten dat het voor een adequate besturing van het pensioenfonds beter is om de huidige voorzitter ook in 2017 de rol van voorzitter te laten vervullen.

De visitatiecommissie heeft aanbevolen om de insidersrol en belangenverstrengeling opnieuw te bekijken. Met de compliance officer is in 2017 overleg geweest over de invulling van de insidersrol en de gedragscode. De compliance officer heeft geen aanbevelingen tot aanpassing gedaan. Het bestuur ziet op grond daarvan op dit moment geen aanleiding om over te gaan tot een aanpassing.

De visitatiecommissie doet ook een aantal aanbevelingen op het terrein van het risicomanagement en beleggingsbeleid. Het bestuur heeft deze aanbevelingen neergelegd bij respectievelijk de risicomanagement- en de beleggingsadviescommissie. Deze commissies zullen de aanbevelingen inhoudelijk bespreken en voorstellen doen aan het bestuur ter opvolging van de aanbevelingen. In het derde kwartaal van 2017 komen deze aanbevelingen dan terug op de agenda van het bestuur.

Het bestuur bedankt de visitatiecommissie voor de uitgevoerde werkzaamheden.

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na bestemming saldo; in duizenden euro)

Activa	2016	2015
Beleggingen voor risico pensioenfondsen [1]		
Aandelen	109.694	42.459
Vastrentende waarden	198.419	202.408
Overige beleggingen	222	6.742
	308.335	251.609
Beleggingen voor risico deelnemers [2]		
Onroerende zaken	11	10
Aandelen	13.344	11.216
Vastrentende waarden	16.714	15.013
Overige beleggingen	712	663
	30.781	26.902
Vorderingen en overlopende activa [3]	13.035	5.922
Liquide middelen [4]	2.387	4.944
Totaal activa	354.538	289.377

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2016	2015
Stichtingskapitaal en reserves		
Algemene reserve [5]	30.168	14.152
	30.168	14.152
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [6]	290.521	245.467
Overige technische voorzieningen [7]	2.760	2.543
	293.281	248.010
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers [8]	30.781	26.902
Kortlopende schulden en overlopende passiva [9]	308	313
Totaal passiva	354.538	289.377

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2016	2015
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen [10]		
Directe beleggingsopbrengsten	480	665
Indirecte beleggingsopbrengsten	35.831	-10.272
Kosten van vermogensbeheer	-71	40
	36.240	-9.567
Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers [11]		
Indirecte beleggingsopbrengsten	2.242	-180
Kosten van vermogensbeheer	0	0
	2.242	-180
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers [12]	24.304	21.458
Premiebijdragen voor risico deelnemers [13]	2.130	2.031
Saldo van overdrachten van rechten [14]	-877	-40.797
Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers [15]	-493	-452
Pensioenuitkeringen [16]	-1.914	-1.980
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen [17]		
Pensioenopbouw	-16.701	-15.328
Indexering en overige toeslagen	0	0
Rentetoevoeging	156	-420
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	1.932	1.981
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	38	39
Wijzigen marktrente	-32.563	-23.061
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	996	35.846
Wijziging actuariële grondslagen	1.246	0
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-158	-417
	-45.054	-1.360

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

	2016	2015
Mutatie overige technische voorzieningen [18]	-217	-50
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers [19]	-3.879	-1.399
Herverzekering [20]	4.663	-2.364
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [21]	-1.154	-1.315
Overige baten en Lasten [22]	25	-38
Saldo van baten en lasten	16.016	-36.013
Bestemming van het saldo		
Algemene reserve	16.016	-36.013
	16.016	-36.013

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2016	2015
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	24.057	21.915
Uitkeringen uit herverzekering	957	1.870
Overgenomen pensioenverplichtingen	628	938
Overige	20	0
	25.662	24.723
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-1.898	-1.993
Overgedragen pensioenverplichtingen	-1.145	-42.125
Premies herverzekering	-3.634	-3.265
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.129	-1.396
Overige	0	-38
	-7.806	-48.817
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	483	818
Verkopen en aflossingen beleggingen	574.577	129.468
	575.060	130.286
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-595.472	-103.648
Kosten van vermogensbeheer	-1	15
	-595.473	-103.633
Mutatie liquide middelen	-2.557	2.559
Saldo liquide middelen 1 januari	4.944	2.385
Saldo liquide middelen 31 december	2.387	4.944

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Het doel van Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland, statutair gevestigd te Zwolle (hierna "het Fonds") is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het Fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het Fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van een aangesloten ondernemingen. Deze ondernemingen zijn opgenomen onder de karakteristieken van het Fonds.

Alle bedragen zijn vermeld in euro's, tenzij anders is aangegeven.

Toepassing richtlijnen voor de jaarverslaggeving

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Het bestuur heeft op 13 juni 2017 de jaarrekening opgemaakt.

Schattingswijzigingen

Ultimo 2016 is het Fonds voor de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen overgegaan op de Prognosetafel AG2016 (gedurende 2016: Prognosetafel AG2014). Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening met € 1.119. Daarnaast heeft het Fonds de voorziening de ervaringssterfte herberekend. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening met € 2.365. Tegenover deze verhoging en verlaging betekent dit een verhoging van de voorziening en een verhoging van het resultaat met € 1.246.

Algemeen

Beleggingen en technische voorzieningen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. In de balans en staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen, waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt.

De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden. Schattingen hebben voornamelijk betrekking op de technische voorzieningen en de onder overige schulden opgenomen nog te betalen kosten.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden opgenomen tegen nominale waarde, onder aftrek van de noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Kortlopende schulden en overlopende passiva

De Kortlopende schulden en overlopende passiva worden opgenomen tegen nominale waarde.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten. Van de gehanteerde valutakoersen is de US dollar de belangrijkste valutakoers.

Beleggingen

Algemeen

In overeenstemming met de Pensioenwet worden beleggingen gewaardeerd op actuele waarde.

Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen, worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd de per balansdatum geldende beurskoersen. Het LDI beleggingsfonds waarin het fonds participeert is een niet-beursgenoteerde belegging. Niet-beursgenoteerde beleggingen worden gewaardeerd tegen de nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds.

Commodities

Beleggingen in grondstoffen, in de vorm van derivaten, worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende koers van de onderliggende index.

Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen die voor rekening van het Fonds worden aangehouden.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemene reserve

De algemene reserve dient als algemene buffer om financiële tegenvallers op te kunnen vangen. Hierbij valt te denken aan nadelige technische resultaten en tegenvallers in de beleggingsopbrengsten die niet door de risicoreserve kunnen worden opgevangen. Jaarlijks wordt het resultaat van het Fonds ten gunste dan wel ten laste van de algemene reserve gebracht.

Technische voorzieningen

Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

De technische voorzieningen worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente.

Bij de berekening van de technische voorzieningen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken.

Daarnaast wordt bij de berekening van de technische voorzieningen rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De belangrijkste grondslagen voor de bepaling van de technische voorzieningen zijn:

- Overlevingstafels: AG prognosetafel 2016 (startjaar 2017);
- Marktrente: rentetermijnstructuur DNB;
- Opslag voor excassokosten: 2,0% van de technische voorzieningen;
- Voorziening toekomstige pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers: contante waarde van de vrijgestelde pensioenopbouw volledig in voorziening opgenomen.
- Gehuwdheid: Voor pensioendatum wordt gereserveerd op basis van het onbepaalde partnersysteem, met een gehuwdheidsfrequentie van 100%. Na pensioendatum wordt gereserveerd op basis van het bepaalde partnersysteem. Ter financiering van het latent wezenpensioen geldt een opslag van 5% op de contante waarde van het latent partnerpensioen voor de niet-gepensioneerden;
- Leeftijdverschil: Leeftijden worden in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld.

De technische voorzieningen zijn gelijk aan de contante waarde van de aan achterliggende jaren toe te rekenen pensioenaanspraken vermeerderd met 2,0% voor toekomstige excassokosten.

De overlevingskansen zijn afgeleid uit de AG Prognosetafel 2016. Op deze kansen zijn leeftijd- en inkomensafhankelijke correctiefactoren van toepassing, waarbij de correctietabel "Mercer model 2016 correctietafel Hoog" wordt gehanteerd.

Bij de vaststelling van de contante waarden wordt gebruik gemaakt van de bovenstaande sterftegrondslagen en rekenrente.

Voor de arbeidsongeschikte deelnemers wordt opgenomen de contante waarde van de op balansdatum in de toekomst nog uit te betalen arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en de premievrijstelling van de toekomstig op te bouwen aanspraken.

Overige technische voorzieningen

Voorziening uitlooprisico

Met ingang van het boekjaar 2009 is bij de vaststelling van de technische voorzieningen rekening gehouden met een reservering voor het tweejarig uitlooprisico met betrekking tot arbeidsongeschiktheid (voorziening uitlooprisico). Deze voorziening bestaat uit de risicopremies voor het vrijstellingsrisico uit het huidige plus het voorgaande boekjaar. Ieder jaar wordt deze voorziening aangepast door de risicopremie uit het betreffende boekjaar toe te voegen en de risicopremie uit het minst recente boekjaar te laten vrijvallen.

Omdat het arbeidsongeschiktheidsrisico volledig is verzekerd is er een vordering opgenomen voor hetzelfde bedrag als de voorziening.

Technische voorzieningen voor risico deelnemers

De waardering van de technische voorzieningen voor risico deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

De voorziening beschikbare premie module en vrijwillige bijspaar module muteert jaarlijks door toevoeging c.q. onttrekking van door deelnemers gespaarde bedragen alsmede het behaalde rendement. Deze voorziening komt volledig voor rekening en risico van de deelnemers.

Beleggingsopbrengsten

Onder deze post zijn de directe en indirecte beleggingsopbrengsten verantwoord, onder aftrek van de kosten van vermogensbeheer. Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rente, dividend en soortgelijke opbrengsten. De indirecte beleggingsopbrengsten omvatten de gerealiseerde en ongerealiseerde waardemutaties en valutaresultaten.

Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

De bijdragen zijn berekend op basis van het financieringssysteem zoals beschreven in de uitvoeringsovereenkomst berekend tegen de actuele DNB-rentetermijnstructuur.

Pensioenuitvoerings- en administratiekosten

De pensioenuitvoerings- en administratiekosten, met uitzondering van de kosten voor vermogensbeheer, komen ten laste van de werkgevers.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfond

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/Verstrekkingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde koersverschillen	Niet-gerealiseerde koersverschillen	Stand ultimo 2016
Aandelen						
Aandelen beleggingsfondsen	42.459	322.064	-263.703	1.613	7.261	109.694
	42.459	322.064	-263.703	1.613	7.261	109.694
Vastrentende waarden						
Obligaties	202.406	273.386	-304.318	51.090	-24.145	198.419
Depositio's	2	0	-2	0	0	0
	202.408	273.386	-304.320	51.090	-24.145	198.419
Overige beleggingen						
Overige beleggingen	6.742	22	-6.554	12	0	222
	6.742	22	-6.554	12	0	222
Totaal beleggingen voor risico pensioenfond	251.609	595.472	-574.577	52.715	-16.884	308.335

Ultimo 2016 heeft Stichting Pensioenfond Abbott Nederland geen gestelde zekerheden (collateral) aan tegenpartijen verstrekt.

Er zijn geen beleggingen uitgeleend en er zijn geen beleggingen in Abbott N.V. en de aan haar gelieerde ondernemingen.

Per 01-07-2016 zijn de beleggingen overgedragen van BNP Paribas Investment Partners N.V. naar F&C Netherlands B.V.

Methodiek bepaling marktwaarde

Level 1: Directe marktwaardering: beursnotering in een actieve markt (waarop geen prijsaanpassingen worden uitgevoerd).

Level 2: Afgeleide marktwaardering: geen directe beursnotering maar andere uit de markt waarneembare data danwel een prijs gebaseerd op een transactie in een niet actieve markt met niet-significante prijsaanpassing (gebaseerd op aannames en schattingen).

Level 3: Modellen en technieken: marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden.

	Level 1	Level 2	Level 3	Stand ultimo 2016
Aandelen	109.694	0	0	109.694
Vastrentende waarden	44.747	153.672	0	198.419
Overige beleggingen	222	0	0	222
Totaal belegd vermogen	154.663	153.672	0	308.335

	Level 1	Level 2	Level 3	Stand ultimo 2015
Aandelen	42.459	0	0	42.459
Vastrentende waarden	202.408	0	0	202.408
Overige beleggingen	6.742	0	0	6.742
Totaal belegd vermogen	251.609	0	0	251.609

Het Pensioenfonds belegd in beleggingsfondsen met een actieve marktnotering met uitzondering van het LDI-beleggingsfonds.

Het LDI-beleggingsfonds bestaat uit discretionaire staatsobligaties (138.074), intrest rate swaps (-10.432) en liquiditeiten (26.031).

[2] Beleggingen voor risico deelnemers

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/ Verstrek- kingen	Verkopen aflossingen	Indirecte beleggings- resultaten	Stand ultimo 2016
Onroerende zaken					
Vastgoed beleggingsfondsen	10	0	0	1	11
	10	0	0	1	11
Aandelen					
Aandelen beleggingsfondsen	11.216	1.102	-144	1.170	13.344
	11.216	1.102	-144	1.170	13.344
Vastrentende waarden					
Vastrentende waarden beleggingsfondsen	15.013	1.321	-667	1.047	16.714
	15.013	1.321	-667	1.047	16.714
Overige beleggingen					
Overige beleggingen	663	2.991	-2.966	24	712
	663	2.991	-2.966	24	712
Totaal beleggingen voor risico deelnemers	26.902	5.414	-3.777	2.242	30.781

De aankopen en de verkopen bevatten ook switches tussen de beleggingscategoriën. De omvang van deze switches is € 3.284. De zuivere stortingen in en onttrekkingen uit de regeling zijn € 2.130 respectievelijk € -493.

	2016	2015
Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op aangesloten ondernemingen	2.165	1.913
Claims op herverzekeraar	7.418	299
Vordering uit hoofde van herverzekerde Voorziening uitlooprisico	2.760	2.543
Vordering schadevoorziening arbeidsongeschiktheid	685	681
Beleggingen	0	52
Uitkeringen	0	16
Vooruitbetaalde posten	7	418
Totaal vorderingen en overlopende activa	13.035	5.922
<p>Alle vorderingen hebben een looptijd van korter dan één jaar met uitzondering van de claims op de herverzekeraar, Vordering uit hoofde van de herverzekerde voorziening uitlooprisico en de Vordering schadevoorziening arbeidsongeschiktheid.</p> <p>De claims op de herverzekeraars bevat de claims in verband met overlijden en arbeidsongeschiktheid op Centraal Beheer over 2016 (€ 484) en een raming van de winstdeling van € 6.852, Het betreft een herverzekeringsvorm op basis van kapitalen. Daarnaast bevat deze post de lopende uitkeringen met ASR (€ 82).</p> <p>Bij de vaststelling van de technische voorzieningen wordt rekening gehouden met een reservering voor het tweejarig uitlooprisico ten aanzien van arbeidsongeschiktheid. Deze voorziening bestaat uit de risicopremies voor het vrijstellingsrisico uit het huidige plus het voorgaande boekjaar. Ieder jaar wordt deze voorziening aangepast door de risicopremie uit het betreffende boekjaar toe te voegen en de risicopremie uit het minst recente boekjaar te laten vrijvallen. Omdat het Fonds het arbeidsongeschiktheidsrisico volledig heeft herverzekerd wordt voor hetzelfde bedrag een vordering opgenomen.</p>		
[4] Liquide middelen		
Depotbanken	0	2.892
ING Bank N.V.	2.387	2.052
	2.387	4.944
<p>De liquide middelen staan ter vrije beschikking van het Fonds.</p>		

Passiva**Stichtingskapitaal en reserves****[5] Algemene reserve**

Stand per 1 januari
Saldobestemming boekjaar

2016**2015**

14.152

50.165

16.016

-36.013

Totaal eigen vermogen**30.168****14.152**

Het minimaal vereist vermogen bedraagt

337.045

104,0%

286.027

104,0%

Het vereist vermogen bedraagt

377.819

116,6%

322.189

117,2%

De dekkingsgraad is

109,3%

105,1%

De dekkingsgraad is vastgesteld als het totaal vermogen gedeeld door de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds en voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

Technische voorzieningen**[6] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds**

Stand per 1 januari

245.467

244.107

Het verloop van de voorziening is als volgt:

- Pensioenopbouw 16.701 15.328
- Indexering en overige toeslagen 0 0
- Rentetoevoeging -156 420
- Onttrekking voor pensioenuitkeringen -1.932 -1.981
- Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten -38 -39
- Wijzigen marktrente 32.563 23.061
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten -996 -35.846
- Wijziging actuariële grondslagen -1.246 0
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen 158 417

Stand per 31 december**290.521****245.467**

De benodigde rentetoevoeging is gebaseerd op de 1-jaarsrente van -0,06%

In de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is een kostenopslag van 2% opgenomen.

	2016	2015
De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is als volgt opgebouwd		
– Actieve deelnemers	182.504	158.509
– Gewezen deelnemers	67.986	51.729
– Pensioengerechtigden	40.031	35.229
	290.521	245.467
[7] Overige technische voorzieningen		
<i>Schadevoorziening arbeidsongeschiktheid</i>		
Stand per 1 januari	2.543	2.493
Mutatie via staat van baten en lasten	217	50
Stand per 31 december	2.760	2.543
Totaal technische voorzieningen	293.281	248.010
[8] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		
Stand per 1 januari	26.902	25.503
Stortingen	2.130	2.031
Onttrekkingen	-493	-452
Rendement	2.242	-180
Stand per 31 december	30.781	26.902
[9] Kortlopende schulden en overlopende passiva		
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	216	191
Belastingen en sociale premies	46	46
Schulden inzake kosten van vermogensbeheer	45	27
Schulden uit hoofde van waardeoverdrachten	1	49
	308	313
Alle schulden hebben een looptijd van korter dan één jaar.		

Niet in de balans opgenomen verplichtingen en rechten

Er zijn meerjarige contracten met de vermogensbeheerder en de administrateur afgesloten. Deze contracten zijn jaarlijks opzegbaar.

Er is een intraday kredietfaciliteit ter hoogte van 150 overeen gekomen met ING Bank B.V.

Er is een overeenkomst afgesloten met Centraal Beheer om het arbeidsongeschiktheidsrisico en het overlijdensrisico te verzekeren. De overeenkomst is afgelopen per 31-12-2016. In deze overeenkomst is een winstdeling overeen gekomen. Er is een raming van 6,9 miljoen uit hoofde van deze winstdeling in de jaarrekening 2016 opgenomen.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan.

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Bezoldiging bestuursleden

De bestuursleden van Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland hebben in 2016 een bestuursvergoeding en reiskostenvergoeding van in totaal 14 ontvangen.

Personeel

Gedurende het boekjaar 2016 had Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland geen personeelsleden in dienst.

Verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen het Fonds, de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De meeste bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het Fonds op basis van de voorwaarden in het pensioenreglement.

Baten en lasten	2016	2015
[10] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
Directe beleggingsopbrengsten		
Aandelen	215	702
Vastrentende waarden	284	0
Overige beleggingen	13	0
Subtotaal	512	702
Banken	-10	-4
Waardeoverdrachten	-15	-4
Overige	-7	-29
Totaal directe beleggingsopbrengsten	480	665

	2016	2015
Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Gerealiseerde resultaten</i>		
Aandelen	1.613	485
Vastrentende waarden	51.090	-479
Overige beleggingen	12	0
	52.715	6
<i>Ongerealiseerde resultaten</i>		
Aandelen	7.261	-1.248
Vastrentende waarden	-24.145	-7.725
Overige beleggingen	0	-1.305
	-16.884	-10.278
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	35.831	-10.272
Kosten van vermogensbeheer		
Beheerloon	-71	40
Totaal kosten vermogensbeheer	-71	40
De totale kosten van het vermogensbeheer van de basisregeling zijn verrekend met de directe beleggingsopbrengsten. Het beheerloon is positief omdat de ontvangen Rebates hoger zijn dan de direct betaalde vermogensbeheerkosten.		
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	36.240	-9.567
[11] Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers		
Indirecte beleggingsopbrengsten		
Onroerende zaken	1	1
Aandelen	1.170	25
Vastrentende waarden	1.047	-215
Overige beleggingen	24	9
	2.242	-180
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers	2.242	-180

	2016	2015
[12] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers		
Pensioenpremie werkgevers	21.795	18.471
Pensioenpremie werknemers	2.385	2.973
Pensioenpremie voorgaand jaar	113	0
Vergoeding aanpassing actuariële grondslagen	0	0
Inkoopsommen	11	14
	24.304	21.458
 De premiebijdragen van werkgevers en werknemers bedragen in totaal 29,7% (2015: 25,9%) van de corresponderende loonsom.		
 Kostendeekkende premie	24.180	21.444
 Feitelijke premie regulier	24.180	21.444
Aanpassing actuariële grondslagen	0	0
 Feitelijke premie	24.180	21.444
 De kostendeekkende en feitelijke premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	16.692	15.622
– Risicopremies	3.184	2.679
– Opslag in stand houden vereist vermogen	3.188	1.867
– Vrijval Excassokosten	-38	-39
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.154	1.315
	24.180	21.444
 [13] Bijdragen voor risico deelnemers		
Bijdrage Beschikbare Premiereregeling en Vrijwillige Bijspaar Module	2.130	2.031
	2.130	2.031
 [14] Saldo van overdrachten van rechten		
Overgenomen pensioenverplichtingen	628	938
Overgedragen pensioenverplichtingen	-1.505	-41.735
	-877	-40.797
 De overgedragen pensioenverplichtingen 2015 bevat de collectieve overdracht van Abbvie		

	2016	2015
[15] Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers		
Onttrekkingen Beschikbare Premiereregeling en Vrijwillige Bijspaar Module	-493	-452
	-493	-452
[16] Pensioenuitkeringen		
Pensioenen		
Ouderdomspensioen	-1.505	-1.559
Partnerpensioen	-337	-325
Wezenpensioen	-40	-39
Invalideitpensioen	-24	-27
Subtotaal	-1.906	-1.950
Andere uitkeringen		
Afkoopsommen	-8	-30
Subtotaal	-8	-30
Totaal pensioenuitkeringen	-1.914	-1.980
<p>Het invalideitpensioen betreft deelnemers uit de oude regeling. De huidige arbeidsongeschiktheidsregeling wordt rechtstreeks door de ondernemingen uitgevoerd.</p>		
[17] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Pensioenopbouw	-16.701	-15.328
Indexering en overige toeslagen	0	0
Rentetoevoeging	156	-420
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	1.932	1.981
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	38	39
Wijzigen marktrente	-32.563	-23.061
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	996	35.846
Wijziging actuariële grondslagen	1.246	0
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-158	-417
	-45.054	-1.360

	2016	2015
[18] Mutatie overige technische voorzieningen		
Schadevoorziening arbeidsongeschiktheid	-217	-50
Totaal mutatie overige technische voorzieningen	-217	-50
[19] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		
Stortingen	-2.130	-2.031
Onttrekkingen	493	452
Rendement	-2.242	180
	-3.879	-1.399
[20] Herverzekering		
Premies herverzekering	-3.634	-2.984
Uitkeringen uit herverzekering	857	625
Winstdeling herverzekering Centraal Beheer	6.852	0
Winstdeling ASR	367	0
Mutatie Vordering schadevoorziening arbeidsongeschiktheid	221	-5
	4.663	-2.364
[21] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Administratie	-420	-372
Accountant (kosten voor het onderzoek van de jaarrekening)	-24	-36
Accountant (fiscaal advies)	-8	-7
Actuaris	-101	-241
Advieskosten Montae	-549	-553
Bestuur	-21	-53
Contributies en bijdragen	-26	-20
Overige kosten	-5	-33
	-1.154	-1.315
[22] Overige baten en lasten		
Aanvulling inkoop spaarkapitalen	0	-38
Diverse	25	0
	25	-38
Saldo van baten en lasten	16.016	-36.013

	2016	2015
Actuariële analyse van het saldo van baten en lasten		
Wijziging rentetermijnstructuur	-32.563	-23.061
Beleggingsopbrengsten	36.396	-9.987
Premies	3.303	1.869
Waardeoverdrachten	119	-4.951
Kosten	0	0
Uitkeringen	18	1
Sterfte	4.672	46
Arbeidsongeschiktheid	2.777	13
Reguliere mutaties	25	44
Toeslagverlening	0	0
Overige oorzaken	1.269	13
	16.016	-36.013

Resultaatbestemming

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Resultaatbestemming 2016

Het bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar 2016 als volgt te verdelen:

	2016
	x € 1.000
Algemene reserve	16.016
	16.016

Risicoparagraaf

(bedragen in duizenden euro)

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd. Conform de berekeningen van het vereist eigen vermogen in het Actuarieel Rapport is de risicoparagraaf gebaseerd op basis van het doorkijkbeginsel (lookthrough-principe). In de risicoparagraaf worden de afzonderlijke risico's van het vereist eigen vermogen gerelateerd aan de totale voorzieningen. Onder het nieuwe FTK wordt getoetst op basis van het vereist eigen vermogen gebaseerd op de strategische verdeling. De impact van de afzonderlijke risico's wordt tevens getoond voor het feitelijk vereist eigen vermogen omdat de vereiste dekkingsgraad op basis van de feitelijke verdeling in het nieuwe FTK onder andere een belangrijke rol speelt bij de korte termijn risicohouding van het Fonds.

Solvabiliteitsrisico

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico dat het Fonds loopt is het risico dat het niet over genoeg solvabiliteit beschikt. Indien het Fonds niet solvabel is bestaat het risico dat het Fonds de premie moet verhogen of dat een beperkte of geen toeslagverlening kan plaatsvinden voor (delen van) het deelnemersbestand. In het uiterste geval dient het Fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Hoe solvabel het pensioenfonds is wordt getoetst aan de hand van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. Hoeveel eigen vermogen het Fonds aan dient te houden gegeven de financiële risico's die het loopt (na afdekking) op de balans komt tot uitdrukking in de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets. Onder het huidige FTK geldt hierbij dat de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling afgezet wordt tegen de beleidsdekkingsgraad om te bepalen of het pensioenfonds in een tekort situatie verkeert.

De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. Eind 2016 wordt geen rekening meer gehouden met eventuele additionele risico's. Hieromtrent heeft afstemming plaats gevonden met, bestuur, waarmerkend actuaris en DNB. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2016 van 116,6% en 2015 van 117,2%.

	2016		2015	
	€	%	€	%
Renterisico (S1)	11.541	3,9	13.068	5,3
Zakelijke waarden risico (S2)	32.191	11,0	28.416	11,4
Valutarisico (S3)	3.741	1,3	2.377	1,0
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0	0	0,0
Kredietrisico (S5)	20.663	7,0	15.295	6,2
Verzekeringstechnisch risico (S6)	11.233	3,8	9.600	3,9
Actief beheer risico (S10)	0	0,0	5.790	2,3
Diversificatie-effect	-25.612	-8,7	-27.269	-11,0
Vereist eigen vermogen	53.757	18,3	47.277	19,1
Effect toerekenen naar totale voorzieningen		-1,7		-1,9
	53.757	16,6	47.277	17,2
Aanwezige dekkingsgraad		109,3		105,1
Beleidsdekkingsgraad		103,8		108,8
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,0		104,0
Vereiste dekkingsgraad		116,6		117,2

De dekkingsgraad wordt berekend door het totaal van de activa voor risico van het Pensioenfonds (minus de passiefposten Kortlopende schulden en overlopende passiva) te delen door de totale Voorziening pensioenverplichtingen (plus Overige technische voorzieningen en voorzieningen voor risico deelnemers). Het afgelopen jaar is deze, op grondslagen van het Pensioenfonds, toegenomen van 105,1% (2015) tot 109,3% (2016).

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het Pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. Onderstaande duratie cijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (exclusief rentederivaten) 13,7(2015: 13,0)

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 25,9 (2015: 21,3)

Duratie van de pensioenverplichtingen 25,4 (2015: 25,3)

Voor de vaststelling van het renterisico bij het vereist eigen vermogen worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB bepaalde renteschokken die per looptijd verschillen. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de technische voorziening en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een afdekkingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie van de portefeuille.

	Feitelijke verdeling		Strategische verdeling	
	in €	%	in €	%
Impact op technische voorziening voor risico fonds (A)	28.447		28.447	
Impact op de rentegevoelige beleggingen (B)	16.281		16.906	
Renterisico	12.166	4,1%	11.541	3,9%
Afdeckingspercentage t.b.v. S1		57,2%		59,4%

Strategisch dekt het Fonds volgens het beleggingsmandaat 60% van het renterisico van haar verplichtingen af. De renteaftdekkingen zijn bepaald door het renterisico van de rentegevoelige beleggingen af te zetten tegen het renterisico van de technische voorziening voor risico fonds. Het renterisico van de rentegevoelige beleggingen is vastgesteld gebruikmakende van de zuivere marktrente (i.e. swaprente), terwijl het renterisico van de technische voorziening voor risico fonds is bepaald op basis van de DNB-rentetermijnstructuur. Doordat de verplichtingen op basis van de DNB-rentetermijnstructuur lager worden vastgesteld dan op de marktwaarde, wordt het afdeckingspercentage hier hoger bepaald dan op basis van de marktwaarde.

Hoogte buffer

Op basis van de vereist eigen vermogen berekeningen bedraagt de buffer voor het feitelijk renterisico 12.166 (4,1%) en voor het strategisch renterisico 11.541 (3,9%).

Aandelen- en vastgoedrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en alternatieve beleggingen in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende aandelen en vastgoed categorieën getoond.

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Verdeling aandelen en vastgoed per categorie:</i>				
Ontwikkelde markten (Mature markets)	98.962	90,2	30.563	72,0
Opkomende markten (Emerging markets)	10.732	9,8	11.896	28,0
	109.694	100,0	42.459	100,0

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch aandelen- en vastgoedrisico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. De buffer voor het feitelijk aandelen- en vastgoedrisico bedraagt 35.684 (12,2%) en voor het strategisch aandelen- en vastgoedrisico 32.191 (11,0%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl een gedeelte van de beleggingen van het pensioenfonds in niet-euro luiden. Het pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het pensioenfonds kiest er daarom voor om (een gedeelte) van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van valutarisico loopt het pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het Fonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro.

	2016		2015	
	€	%	€	%
Aandelen en vastgoed naar valuta				
Euro	11.028	10,1	16.948	39,9
Amerikaanse dollar	61.235	55,8	10.255	24,2
Britse pound sterling	6.532	6,0	947	2,2
Overige	30.899	28,1	14.309	33,7
	109.694	100,0	42.459	100,0
Vastrentende waarden naar valuta				
Euro	171.360	86,4	178.968	88,4
Amerikaanse dollar	18.327	9,2	19.227	9,5
Overige	8.732	4,4	4.213	2,1
	198.419	100,0	202.408	100,0
Totaal beleggingen naar valuta				
Euro	182.610	59,2	202.658	80,5
Amerikaanse dollar	79.562	25,8	29.658	11,8
Overige	46.163	15,0	19.469	7,7
	308.335	100,0	251.785	100,0

Strategisch dekt het Fonds haar beleggingen voor 66,5% af.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch valuta risico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten die berekend wordt op de niet-euro beleggingen na afdekking. De buffer voor het feitelijk valuta risico bedraagt 3.947 (1,3%) en voor het strategisch valuta risico 3.741 (1,3%).

Grondstoffenrisico

Het pensioenfonds belegt in grondstoffen en loopt daarmee het risico dat de waarde van deze beleggingen daalt als gevolg van marktontwikkelingen.

Het pensioenfonds belegt niet direct in grondstoffen maar doet dit met behulp van derivaten. Voorbeelden van grondstoffenderivaten zijn indexfutures en indexderivaten die kunnen worden afgesloten op verschillende categorieën zoals landbouw en vee, metalen en energie. Grondstoffen zorgen van oudsher voor diversificatievoordelen binnen de beleggingsportefeuille. Naast diversificatievoordelen bewegen grondstoffen ook mee met stijgende prijzen waardoor ze een hedge vormen tegen koopkrachtontkrachting.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch grondstoffenrisico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 35%. De buffer voor het feitelijk grondstoffenrisico bedraagt 0 (0,0%) en voor het strategisch grondstoffenrisico risico 0 (0,0%).

Kredietrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de voorafgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentende waarden portefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Een Europese AAA rating impliceert dat de vastrentende waarden belegging geen kredietrisico loopt. Daarentegen worden beleggingen die geclassificeerd staan onder 'lager dan BBB' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd. Beleggingen die geen rating ontvangen worden als risicovol beschouwd.

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Rating vastrentende waarden:</i>				
AAA	62.481	31,5	101.821	50,3
AA	75.075	37,9	52.118	25,7
A	11.458	5,8	8.233	4,1
BBB	13.652	6,9	13.392	6,6
Lager dan BBB	19.660	9,9	17.151	8,5
Geen rating	16.093	8,0	9.693	4,8
	198.419	100,0	202.408	100,0

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd conform de ratingverdeling van de vastrentende waardenportefeuille. Naar mate de rating slechter wordt neemt de te hanteren buffer toe. Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het feitelijk kredietrisico van 17.545 (6,0%) en voor het strategisch kredietrisico van 20.663 (7,0%).

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnische risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevenrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk verzekeringstechnisch risico bedraagt 11.233 (3,8%) en voor het strategisch verzekeringstechnisch risico 11.233 (3,8%).

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook "grote posten" zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd

	2016		2015	
	€	%	€	%
Aandelen en vastgoed waarden				
<i>Verdeling aandelen per regio:</i>				
Europa	22.730	20,7	11.705	27,6
Noord-Amerika	63.326	57,7	14.562	34,3
Azië	10.224	9,3	12.484	29,4
Overige	13.414	12,3	3.708	8,7
	109.694	100,0	42.459	100,0

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Verdeling aandelen per sector:</i>				
Financiële instellingen	20.485	18,6	11.298	26,6
Informatietechnologie	16.992	15,4	2.437	5,7
Industriële ondernemingen	11.729	10,7	4.490	10,6
Niet-cyclische consumentengoederen	13.303	12,1	6.698	15,8
Cyclische consumentengoederen	10.411	9,5	5.291	12,5
Farmacie	12.268	11,2	0	0,0
Energie	8.094	7,4	1.992	4,7
Nutsbedrijven	3.487	3,2	1.071	2,5
Telecommunicatie	4.008	3,6	5.779	13,6
Basisindustrieën	5.757	5,2	2.156	5,1
Overige	3.160	3,1	1.247	2,9
	109.694	100,0	42.459	100,0
<i>Verdeling vastrentende waarden per regio:</i>				
Europa	172.841	87,2	164.548	81,3
Noord-Amerika	12.081	6,1	17.839	8,8
Azië	2.709	1,4	2.409	1,2
Overige	10.788	5,4	17.612	8,7
	198.419	100,0	202.408	100,0

Grote posten: vastrentende waarden van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 5% van de totale beleggingen in vastrentende waarden

Staatsobligaties Frankrijk	45.821	23,1	26.843	13,3
Staatsobligaties Duitsland	44.851	22,6	55.488	27,4
Staatsobligaties Nederland	17.620	8,9	41.474	20,5
Staatsobligaties België	15.136	7,6		
Staatsobligaties Oostenrijk	10.733	5,4		

Hoogte buffer

In het standaardmodel is geen rekening gehouden met een buffer voor concentratierisico. Het risico dient sec kwalitatief toegelicht te worden.

Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de tracking error. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke

rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert een hoger actief beheer risico.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt alleen een actief beheer risico becijferd voor de aandelenportefeuille indien de tracking error groter is dan 1%. Voor het pensioenfonds resulteert een buffer voor het feitelijk actief beheer risico van 0 (0,0%) en voor het strategisch actief beheer risico van 0 (0,0%), omdat de tracking error van de totale aandelenportefeuille lager dan 1% is.

Effect toerekenen naar totale voorzieningen

Om van de vereiste dekkinggraad voor risico fonds te geraken tot de vereiste dekkinggraad dient een aanpassing van 1,7%-punt toegevoegd te worden op basis van de feitelijke verdeling en een aanpassing van 1,7%-punt op basis van de strategische verdeling. Deze aanpassingen dienen gemaakt te worden omdat het Fonds een technische voorziening voor risico deelnemers heeft.

Er zijn geen beleggingen uitgeleend en er zijn geen beleggingen in Abbott NV en de aan haar gelieerde ondernemingen.

Vastgesteld te Zwolle, 13 juni 2017

C.M.A. Merison
(secretaris)

J.M. Negro
(voorzitter)

R. Voorhaar

E. Dijkstra

Overige gegevens

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland te Zwolle is aan Aon Hewitt Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Omdat Aon Hewitt Nederland cv beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Aon Hewitt Nederland cv wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 1.771.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 53.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materieële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (Vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor het eerste jaareinde.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Eindhoven, 13 juni 2017

Ir. M.J.M. (Mike) Pernot AAG
verbonden aan Aon Hewitt Nederland cv

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland

Verklaring Over De Jaarrekening 2016

Ons Oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland (hierna ook: "het pensioenfonds") te Zwolle gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland op 31 december 2016 en van de staat van baten en lasten over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2016;
2. de staat van baten en lasten over 2016; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De Basis Voor Ons Oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Abbott Nederland zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 1,8 miljoen. De materialiteit is vastgesteld op basis van een percentage van 0,5% van de som van het stichtingskapitaal, de reserves en de technische voorzieningen. Wij hebben voor deze grondslag gekozen gelet op het feit dat deze bepalend is bij de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 53.000 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De Kernpunten Van Onze Controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald

in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
<p>Waardering van (niet beursgenoteerde) beleggingen</p> <p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en bestaan uit participaties in beleggingsfondsen.</p> <p>In de toelichting bij de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In paragraaf 1 van de toelichting bij de jaarrekening zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet.</p> <p>De beoordeling van de reële waarde van deze beleggingen is significant voor onze controle, omdat de waardering (deels) gebaseerd is op modellen en subjectieve elementen bevat.</p>	<p>Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het:</p> <ul style="list-style-type: none"> – beoordelen van de juiste werking van interne beheersingsmaatregelen bij Northern Trust Corporation, uitbestedingsorganisatie ten behoeve van bewaring en beleggingsadministratie. Voor zover relevant en mogelijk hebben wij gebruikgemaakt van het ontvangen Service Organisation Control Report van Northern Trust Corporation. Voor relevante items die niet zijn bevestigd met het Service Organisation Control Report, het uitvoeren van aanvullende controlewerkzaamheden; – voor beleggingen in beleggingsfondsen waar geen beursnotering van toepassing is: vaststellen dat de waarderingsgrondslagen van de beleggingsfondsen vergelijkbaar zijn met die van het pensioenfonds dat de waarde per participatie volgens de laatste jaarrekening overeenkomt met de door het pensioenfonds gehanteerde waarde; – toetsen of de in de jaarrekening opgenomen toelichting adequaat is gegeven de geldende verslaggevingsregels.
<p>Waardering van de technische voorzieningen</p> <p>De technische voorzieningen zijn gevormd ter dekking van de belangrijkste verplichtingen van het pensioenfonds.</p> <p>In de toelichting op de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In het onderdeel risicoparagraaf is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet, inclusief onzekerheden.</p>	<p>Bij de vaststelling van de adequate waardering, waaronder de toereikendheid van deze voorziening, hebben wij gebruik gemaakt van de uitkomsten van de werkzaamheden van de certificerende actuaire. Om dit te kunnen doen hebben wij onder andere instructies gegeven aan de certificerende actuaire. Tevens zijn de bevindingen uit zijn controle en het certificeringsrapport door ons met hem besproken.</p> <p>Door ons is tevens nagegaan of:</p> <ul style="list-style-type: none"> – de administratieve basisgegevens van deelnemers, slapers en pensioengerechtigden, die door de certificerende actuaire worden gehanteerd bij het certificeren van de actuariële berekening van de technische voorziening voor pensioenverplichtingen, in alle van materieel belang zijnde aspecten juist, volledig en in overeenstemming met de pensioenregeling zijn opgesteld; – de toegepaste methodiek ter bepaling van de voorziening aanvaardbaar is, gegeven de karakteristieken van de verzekerde risico's; – de door het bestuur gebruikte aannames en schattingen in overeenstemming zijn met de gekozen actuariële grondslagen, voldoende zijn onderbouwd en juist zijn toegepast; – de interne beheersing met betrekking tot mutatieverwerking in de pensioenadministratie is geborgd. Het afstemmen met gegevens van externe partijen waaronder de werkgever, maakt deel uit van de interne beheersing.

Verklaring Over De In Het Jaarverslag Opgenomen Andere Informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie bestaande uit onder andere karakteristieken van het pensioenfonds, bestuur en organisatie, meerjarenoverzicht en bestuursverslag.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het verslag van het bestuur en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving Van Verantwoordelijkheden Met Betrekking Tot De Jaarrekening

Verantwoordelijkheden Van Het Bestuur Met Betrekking Tot De Jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze Verantwoordelijkheden Voor De Controle Van De Jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat het pensioenfonds haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Rotterdam, 13 juni 2017

Mazars Paardekooper Hoffman Accountants N.v.

Origineel getekend door drs. C.A. Harteveld RA

Bijlagen

Begrippenlijst

Abtn

Afkorting voor actuariële en bedrijfstechnische nota. In de ABTN wordt door het bestuur van een pensioenfonds uiteengezet welke actuariële en bedrijfstechnische opzet ten grondslag ligt aan een fonds. Ook wel bedrijfsplan genoemd. Hierin komen drie hoofdonderwerpen aan de orde: de wijze van vaststelling van de verplichtingen jegens de deelnemers, de beleggingsportefeuille en het intern risicobeheersingssysteem.

Accounting standaarden

Raamwerk van verslaggevingsregels voor het opstellen van een jaarrekening en jaarverslag. Met ingang van het verslagjaar 2005 moeten alle beursgenoteerde ondernemingen, banken en verzekeringsmaatschappijen hun geconsolideerde jaarrekening volledig inrichten op basis van International Accounting Standards (IAS), door de IAS Board omgedoopt in International Financial Reporting Standards (IFRS). Het doel van IFRS is om de transparantie en internationale vergelijkbaarheid van de externe financiële verslaggeving te verbeteren. Niet beursgenoteerde rechtspersonen hebben de keuze om of IFRS toe te passen, of de Nederlandse Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Actuariële grondslagen

Wanneer een contante waarde van een reeks toekomstige uitkeringen moet worden bepaald maakt de actuaris gebruik van actuariële grondslagen, zoals: de rekenrente; de kansstelsels: sterftekansen, arbeidsongeschiktheids- en revalideringskansen, frequenties van gehuwd zijn, soms ook toekomstige salarisontwikkeling of indexatiebeleid enz.; kostenopslagen (bijvoorbeeld voor administratiekosten en/of uitbetalingskosten).

Actuaris

Een actuaris kan antwoord geven op de vraag wat de toekomst aan pensioenuitkeringen gaat kosten. De actuaris is bij uitstek degene die financiële risico's op de agenda plaatst en adequate oplossingen bedenkt.

Actuele waarde

De actuele waarde is voor beleggingen waarvoor dagelijks openbare prijzen worden vastgesteld, zoals aandelen en obligaties, de beurswaarde. Voor andere vastrentende waarden, zoals onderhandse leningen en hypotheekleningen, wordt de actuele waarde benaderd als de contante waarde van de toekomstige nettokasstroom. Als actuele waarde van de beleggingen in vastgoedfondsen wordt de intrinsieke waarde gehanteerd. Voor direct onroerend goed wordt de taxatiewaarde als actuele waarde gehanteerd.

ALM

Afkorting voor Asset Liability Management. Een ALM-studie betreft de analyse van het risicobeheer van de balans tussen activa en de passiva van een pensioenfonds. Deze studie dient te resulteren in de formulering van een strategisch beleggingsbeleid.

Backservice

Pensioenaanspraken (of de waarde ervan) die betrekking hebben op de achterliggende dienstjaren en die ontstaan door verandering in de pensioengrondslag.

Beleggingsmix

Verdeling van de beleggingen over zakelijke en vastrentende waarden.

Benchmark

Vooraf vastgestelde, objectieve maatstaf voor de prestatie van (de beheerder van) een beleggingsportefeuille of pensioenfonds. Een beursindex bijvoorbeeld.

Beurskoers

Marktprijs van een aandeel, obligatie of andere waardepapieren.

Calloptie

De koper van de calloptie krijgt het recht om de onderliggende waarde van de optie (aandelen bijvoorbeeld) gedurende de looptijd van de optie voor een bepaald bedrag –de uitoefenprijs– te kopen. Voor dat recht betaalt hij premie. De verkoper van een calloptie –de schrijver– moet eventueel de onderliggende waarde leveren aan de koper van de optie tegen de uitoefenprijs. De optieschrijver ontvangt voor deze verplichting de optie premie.

Contante waarde

De contante waarde op een bepaald moment van (een serie) betalingen in de toekomst, is het bedrag dat op dat moment aanwezig zou moeten zijn om, rekening houdend met rente-aangroei (rekenrente) en eventuele andere actuariële grondslagen, deze toekomstige betalingen te kunnen verrichten.

Converteerbare obligatie

Een obligatie die gedurende de looptijd kan worden omgewisseld (geconverteerd) in aandelen. Deze mogelijkheid is als een extraatje aan de obligatie meegegeven door de uitgever, teneinde de obligatie gemakkelijker te kunnen plaatsen.

Coupon

Genummerd deel van de obligatie waarop de jaarlijkse rente wordt uitbetaald.

Couponrendement

Verhoudingsgetal tussen het bedrag aan ontvangen couponrente en de beurswaarde van de obligatie in kwestie op een bepaald moment, of van de beurswaarde bij aankoop van de obligatie.

Custodian

Juridische entiteit die als enige taak heeft het beheren en het administreren van de effecten.

Dekkingsgraad

Een maat voor de solvabiliteit van een pensioenfonds. De dekkingsgraad wordt bepaald door de mate waarin het beschikbaar vermogen (BV) de voorziening opgebouwde rechten (VOR) overtreft, uitgedrukt in een percentage.

Een dekkingsgraad van 100% geeft aan dat het beschikbaar vermogen juist toereikend is om de voorziening opgebouwde rechten te dekken, terwijl een percentage lager dan 100 aangeeft dat er sprake is van onderdekking. Fondsen gaan in hun financiële opzet veelal van een minimumdekkingsgraad uit die in mindere of meerdere mate ruim boven 100% ligt.

De Nederlandsche Bank

Bij wet ingesteld toezichhoudend orgaan, dat onder andere het naleven van de Pensioen- en spaarfondsenwet bewaakt.

Derivaten

Financiële contracten waarvan de waarde afhankelijk is van een of meer onderliggende activa, referentieprijzen of indices. Voorbeelden van derivaten zijn opties, termijncontracten en rente- en valutaswaps.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden verstaan: huur-, dividend- en rente-opbrengsten van de beleggingen.

Disagio

Het bedrag dat een belegging minder waard is dan de nominale waarde.

Duration

De gewogen gemiddelde looptijd van de kasstromen van een obligatie, waarbij weging geschiedt op basis van de contante waarde van iedere kasstroom. Duration is een graadmeter voor de rentegevoeligheid van een obligatie. In de regel: hoe langer de looptijd van een obligatie, hoe gevoeliger de koers van die obligatie voor renteveranderingen. Indien men een daling van de rente verwacht is het profijtelijk een obligatie met een zo lang mogelijke duration te kopen, aangezien de koers daarvan het meest zal oplopen.

Effectief rendement

Het effectief rendement houdt naast het couponrendement nog rekening met winst of verlies bij aflossing van een obligatie.

Eindloonregeling

Bij deze regeling wordt de hoogte van je pensioen afgeleid van het salaris dat je direct voorafgaand aan de pensioendatum verdient. Bij iedere salarisverhoging wordt het pensioen dat je al hebt opgebouwd, opgetrokken naar het nieuwe salarisniveau.

Franchise

In veel pensioenregelingen is een bepaald drempelbedrag opgenomen waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt omdat de AOW geacht wordt hierover pensioen te verlenen. Dit bedrag is veelal afgeleid van de uitkeringen krachtens de AOW en wordt dan 'franchise' genoemd.

Future

Termijncontract dat op de beurs wordt verhandeld.

Herverzekering

Het door een pensioenfonds geheel of gedeeltelijk onderbrengen van een pensioenregeling in een levensverzekeringsovereenkomst en/of het door een pensioenfonds onderbrengen van extra hoge risico's bij een levensverzekeraar, zoals overlijden- en invaliditeitsrisico's van deelnemers.

Index

Cijfer dat een gewogen gemiddelde uitdrukt en waaraan men kan zien hoe een grootte (bijvoorbeeld de beurskoersen in Amsterdam) zich ontwikkeld heeft.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten vallen de gerealiseerde verkoopresultaten inclusief valutaresultaten en de niet-gerealiseerde herwaarderingsresultaten.

Intrinsieke waarde

De intrinsieke waarde per aandeel is de 'werkelijke' waarde van dat aandeel, afgeleid van de onderliggende beleggingen. De intrinsieke waarde wordt berekend door de waarde van de activa (bezittingen) te verminderen met de passiva (schulden) en het saldo te delen door het aantal uitstaande aandelen.

Kansstelsels

Dit zijn veronderstellingen met betrekking tot sterftekansen, invalideringskansen, ontslag, gehuwdheid en individuele loontontwikkeling.

Koopsom

Een koopsom is een eenmalige betaling die aan de uitvoerder van de pensioenregeling is verschuldigd en waarvoor een bepaalde pensioenaanspraak wordt ingekocht. In beginsel is een koopsom dus een eenmalige betaling en een premie een periodieke betaling. Zowel premies als koopsommen dienen hetzelfde doel, namelijk de financiering van de pensioenen.

Middelloonregeling

Bij deze regeling wordt voor elk dienstjaar een percentage pensioen toegekend dat is gerelateerd aan de pensioengrondslagen van het desbetreffende dienstjaar. Het te bereiken pensioen is in deze regeling gerelateerd aan het gemiddelde, geïndexeerde loon gedurende de opbouwperiode.

Nominale waarde

De op het stuk (aandeel of obligatie) aangegeven waarde. Bij een koers van 100 (= 100%) is de prijs van het waardepapier gelijk aan de nominale waarde.

Omkeerregel

Over de pensioenaanspraken die een werknemer opbouwt hoeft ingevolge de Wet op de loonbelasting geen belasting te worden afgedragen. De pensioenuitkeringen worden te zijner tijd weer wel belast. Deze regel wordt ook wel de "omkeerregel" genoemd. Om van deze faciliteit gebruik te kunnen maken moeten deze aanspraken onder andere voldoen aan artikel 18 van de Wet op de loonbelasting.

Optie

Zie ook calloptie en putoptie.

Verhandelbaar recht om iets te kopen (calloptie) of te verkopen (putoptie) tegen een van tevoren vastgestelde prijs gedurende een van tevoren vastgestelde termijn.

Over/onderweging

Een hoger of lager belang in een beleggingscategorie dan overeenkomt met de normverdeling van het pensioenfonds.

Overrente

Het positieve verschil tussen het inkomensrendement van het fonds en de rekenrente.

Pensioengrondslag

Het bedrag waarover pensioen wordt toegekend. Vaak is dit het voor pensioen meetellende salaris minus de franchise.

Performance

Het rendement dat is behaald met de beleggingen.

Premievrije aanspraken

Indien het deelnemerschap aan een pensioenregeling eindigt, anders dan door overlijden of het bereiken van de pensioenleeftijd, verkrijgt de gewezen deelnemer een premievrije aanspraak op ouderdoms- en nabestaandenpensioen. Een andere vorm van premievrije aanspraak is het bijzonder partnerpensioen dat de gewezen partner ontvangt bij scheiding/einde partnerschap.

Putoptie

Een optie die de koper het recht maar niet de verplichting geeft om het onderliggende contract te verkopen tegen een vooraf vastgestelde prijs. Voor dat recht moet premie worden betaald. Een putoptie maakt het mogelijk het risico van dalende koersen af te dekken.

Reële rente

Het verschil tussen het fondsrendement en de (loon- of prijs-)inflatie. Bij de premiestelling wordt verondersteld dat het fondsrendement ten minste gelijk is aan de som van de rekenrente en de inflatie. In dat geval kan de last uit hoofde van indexering worden gefinancierd uit het verschil tussen het fondsrendement en de rekenrente.

Rekenrente

De rekenrente is het fictieve percentage dat het belegde pensioenvermogen wordt geacht op te brengen in de toekomst en waarvan bij de berekening van de contante waarden wordt uitgegaan.

Rendement

Het positieve of negatieve resultaat dat een verzekeringsmaatschappij of een pensioenfonds behaalt met de belegging van daartoe beschikbare middelen.

Rentetermijnstructuur

De rentetermijnstructuur is een grafiek die het verband weergeeft tussen de looptijd van een vastrentende belegging enerzijds en de daarop te ontvangen marktrente anderzijds.

Rijping

De mate van rijping van een fonds wordt veelal uitgedrukt in de draagvlakratio. Deze ratio geeft weer de verhouding tussen de voorziening opgebouwde rechten (VOR) en de bijdragegrondslag (BG), dat wil zeggen het bijdrageplichtig deel van de totale salarissom.

De draagvlakratio is laag voor een jong, startend fonds. In de loop van de tijd neemt deze ratio toe, doordat het aandeel van de gepensioneerden in het deelnemersbestand stijgt.

Solvabiliteit

Het vermogen om (nu en op termijn) aan de financiële verplichtingen te kunnen voldoen.

Sterftetafels

Geven aan wat de levens- en sterftetekansen zijn van mannen en vrouwen in Nederland, afhankelijk van de bereikte leeftijd. Ze worden gebruikt bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen door de actuaris.

Toeslag

Een toeslag is een verhoging van een pensioen of een aanspraak op pensioen, welke is gebaseerd op een in het pensioenreglement omschreven regeling, dan wel op incidentele basis wordt verleend.

Totaal rendement

Het totaal rendement van een belegging is samengesteld uit de koerswinst of het koersverlies (indirecte beleggingsopbrengsten) over de beschouwde periode, terwijl de directe beleggingsopbrengsten (dividend, rente, aflossingen, huur en dergelijke uitkeringen) meteen worden herbelegd en tijdsgewogen in het totaal rendement worden meegenomen. Het totaal rendement wordt uitgedrukt in een percentage ten opzichte van het gemiddeld belegd vermogen.

UFR

De Uitimate Forward Rate (UFR) is een methode waarop de rekenrente wordt vastgesteld. Gedurende de eerste 20 jaar wordt de RTS gevolgd. Voor de periode daarna wordt de rekenrente afgeleid van de RTS en een verwacht rendement op lange termijn. Voor een 60-jarige verplichting wordt een rentevoet van 4,2% verondersteld.

Vastrentende waarden

Hypotheekleningen, leningen op schuldbekentenis en obligaties.

Verzekeringstechnische analyse

Ook wel actuariële analyse genoemd. In deze analyse wordt door de actuaire de invloed verklaard van opgetreden verschillen tussen de gehanteerde actuariële grondslagen en werkelijke ontwikkelingen.

Verzekeringstechnische risico's

Bij het verzekeren van pensioenaanspraken loopt een fonds een langlevensrisico voor het ouderdomspensioen als verzekerden langer leven dan volgens de gebruikte overlevingstafel wordt verwacht. Voor het nabestaandenpensioen loopt het fonds een kortlevensrisico als de verzekerden korter leven dan volgens de overlevingstafel wordt verwacht. Ook kan het invaliditeitsrisico worden gerekend tot de verzekeringstechnische risico's van fondsen.

Volatiliteit

De beweeglijkheid van beurskoersen.

WM Company

The WM Company is een mondiaal opererend bedrijf, met name gespecialiseerd in het meten en analyseren van de beleggingsresultaten van pensioenfondsen. In Nederland marktleider op dit terrein.

WM Universum

Het WM Universum is samengesteld op basis van de totale beleggingsportefeuilles van een groot aantal Nederlandse pensioenfondsen (exclusief APG en PGGM in verband met de grootte van deze fondsen), waarvan de beleggingsresultaten door The WM Company worden gemeten. Een vergelijking met gegevens uit het WM Universum maakt het mogelijk om de resultaten van een fonds te spiegelen aan het gemiddelde van de beleggingen en rendementen van de Nederlandse pensioenfondsector.

Yield curve

Zie rentetermijnstructuur.

Zakelijke waarden

Aandelen, converteerbare obligaties en onroerend goed(fondsen).